

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 25, nr. 3 | september 2025

Presidentieel duo voor nieuwe Synode
'Wij moeten Gode zingen'. Zingen op bevel!
Burendag in Maarja Magdalena

Om te beginnen ...

In juli trad een bijna volledig nieuwe lutherse synode aan. Volgens de afgetreden president dr. Andreas Wöhle is het een sterke synode die voortvarend en met daadkracht aan het werk gaat. De evangelisch-lutherse synode (18 leden, onder wie zes predikanten) verankert de lutherse traditie binnen de Protestantse Kerk en fungeert als adviesorgaan voor de generale synode, waartoe drie leden uit hun midden worden afgevaardigd.

Op 5 juli werd de nieuwe Synodale Commissie (moderamen) verkozen en is onder meer de taakverdeling in nieuwe samenstelling en bestuursstructuur van de synode besproken. De vorige SC deed al een voorzet voor de bemensing van diverse functies in de nieuwe bestuursstructuur volgens het 'taakgroepmodel'. Dit is gericht op het evenredig verdelen van het synodale werk en het vergroten van de betrokkenheid van synodeleden. De SC bestaat uit minimaal twee predikanten en twee niet-predikanten. De president kan worden vervangen door de vicepresident, waarbij de voorkeur uitgaat naar twee predikanten in deze functie (en er dus niet langer sprake is van een voorzitter).

Tijdens de viering in de kapel van HydePark te Doorn werden president ds. Margo Jonker en vicepresident ds. Willy Metzger, ingezegend door dominee Trijnie Bouw, preses van de Generale Synode van de Protestantse Kerk in Nederland.

We zullen nog veel horen van Margo en Willy en laten ze in dit nummer samen aan het woord ter kennismaking (pag. 4).

Hoe groot ook het belang van dit nieuws, is er nu op deze plek weinig ruimte over voor het noemen van ander informatief, luthers of gewoon leuk nieuws, zoals de tentoonstelling over Katharina von Bora: de vrouw die de geschiedenis tarte; of het verhaal van de Woerdense Jan de Bakker of het mooie interview met Gerrit Riemer (predikant ELG Amsterdam-zuidoost) die zichzelf ziet als herder én pionier.

Afijn, leest u zelf maar.

Alma Evenhuis

Inhoud

Meditatie:	3	Burendag in Maarja Magdaleena	17
Presidentieel duo	4	Koninginnevang	18
Woord & visie	6	Netwerkdag kerkmusici	19
Woord & Sacrament	8	Wij moeten Gode zingen	20
Leren van Luther	9	Wartaal	21
Duurzaam Luthers	10	Kerkwandelen: Breda	22
Luthers Dagboek 2025/2026	10	Boekbespreking 'Van Hogerhand'	23
Leven van genade, Amsterdam-Zuidoost	11	Kraskraskort	24
Ervaring in Kampen	12	Activiteiten	26
Lutherse gemeente Kampen	13	Lutheran Summer School	27
24 uur Luther & Bonhoeffer	14	Vinden wat je niet zoekt	27
De vele gezichten van Katharina	15	Lutherbier en Katharinabock	28
LWF-nieuws	16	Impuls	28

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen die ingeschreven staan in het register van Evangelisch-Lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland.

Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van Elkkwartaal en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Alma Evenhuis (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld & techniek),
Cristina Pumplun (secretaris),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Joren Reichel, Martin de Groot

Redactieadres:

Vijf molens 2
4247 EA Kedichem

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 2 november 2025
bij redactie@elkkwartaal.nl

Giften

U kunt Elkkwartaal financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake Elkkwartaal o.v.v. gift Elkkwartaal. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand of wanneer u geen lutheraan bent via de abonneementenadministratie.

Abonneementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht,
e-mail: abonnementen@protestantsekerk.nl,
telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland. ISSN 1569-6316

Website

Dit nummer en vorige nummers zijn te raadplegen op <https://protestantsekerk.nl/thema/lutherse-synode/>

Grafische verzorging

MMC Print (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukkerij).

Bij de voorpagina

De leden van de nieuwe lutherse synode

Meditatie

De schepping – de mens op aarde

TEKST: SUSANNE FREYTAG, predikant ELG-Groningen en lid van de lutherse synode

Welke rol heeft God ons toebedeeld in zijn schepping? Heeft God de schepping in onze handen gegeven met de opdracht over de aarde en de dieren te heersen? Zo wordt het scheppingsverhaal vaak gelezen en erger nog: zo gedragen we ons als mensen op aarde met alle vernietigende gevolgen ervan.

Wanneer we onszelf als heersers over de aarde zien dan vergeten we daarbij maar al te gemakkelijk dat in het scheppingsverhaal (Genesis 1:1-2:3) God de hoofdrol speelt. Als eerste begrenst God de duisternis door het licht tevoorschijn te roepen. Vervolgens schept God ruimte om te leven door de wateren van elkaar te scheiden en er het gewelf van de hemel boven de aarde te laten ontstaan. God laat vervolgens de wateren samen stromen tot de zee. Hierdoor komt de aarde tevoorschijn. De aarde treedt aan het licht!

De aarde doet nu in het vervolg mee in de schepping. De aarde brengt het jonge groen voort: alle soorten zaadvormende planten en alle soorten bomen die vruchten dragen met zaad erin (Genesis 1:12). De hemellichamen worden vervolgens geschapen om de tijden aan te geven van dag en nacht, de feesten en de jaren en het allerbelangrijkst om licht te geven op de aarde. Het draait bij de schepping allemaal om de aarde. God laat het wemelen van levende wezens in het water en boven de aarde. God zegende de wezens 'wees vruchtbaar en wordt talrijk en vul het water van de zee. En ook de vogels moeten talrijk worden, overal op aarde' (Genesis 1:22) De aarde krijgt vervolgens de opdracht om alle soorten levende wezens voort te brengen: alle soorten vee, kruipende dieren en wilde dieren (Genesis 1:24). Zo krijgt de aarde een actieve rol als medeschepper in de schepping van God.

Dan pas verschijnt de mens op het scheppings toneel. God zei 'Laten Wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op Ons lijken; zij moeten heersen over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt' (Genesis 1:26). Dit klinkt alsof de mens van God de vrije hand heeft gekregen om naar eigen inzicht met de aarde en alles wat erop leeft te doen wat de mens wil. Zo zien we het graag: de mens gemaakt als Gods evenbeeld met de bestemming om over de aarde en de dieren te heersen. Dit 'heersen' is een eigen leven gaan leiden en we beginnen ons onder tussen ongemakkelijk te voelen over de gevolgen ervan zoals we nu als mensen met de schepping omgaan.

Over wat dit 'heersen' inhoudt is een brede discussie ontstaan. Aan de ene kant van de discussie staat een beeld van heersen dat ervan uitgaat dat de mens de aarde en de dieren onderwerpt en overheerst. Aan de andere kant wordt het heersen gezien als een opdracht tot het 'zorgen voor', zoals een goede heerser goed zorgt voor de aan zijn

heerschappij onderworpen. Maar hoe dan ook blijft deze Bijbeltekst ongemakkelijk, met daarbij nog onze omgang met de schepping voor ogen waarbij we de schepping ongenadig uitbuiten met ons eigen gewin voor ogen.

We lezen het scheppingsverhaal graag egocentrisch, gericht op ons en zien dan de mens als het hoogtepunt van de schepping en stoppen dan. Maar dan gaan we voorbij aan waar de schepping op uitloopt: de zevende dag! Die hoort onlosmakelijk bij het scheppingsverhaal. De zevende dag, de dag van het voltooide werk en de rust, is de enige scheppingsdag die door God geheiligd wordt. De zevende dag is de kroon op de schepping. Dit betekent dat de orde op aarde van God komt en niet van de mens. Waar de mens zich als belangrijker ziet dan God is de orde van de schepping verstoord!

Wanneer we het 'heersen' losmaken van God als schepper daar ontspoort het 'heersen' van de mens. Ja, de mens mag heersen over de schepping maar dan ingekaderd in dienst van Gods goede scheppingsorde. In de zevende dag is God zelf aanwezig en verbonden met zijn schepping. Gods rustdag schept dat wat goed en heilig is. Waar wij mensen God en zijn eigen schepping centraal stellen is dat heilzaam voor mens, dier en de aarde. Helaas – dat moeten we steeds opnieuw leren.

Presidentieel duo aan het roer van de nieuwe lutherse synode

Met de overdracht van de voormalige Synodale Commissie naar de nieuwe synode in Hydepark te Doorn startte op 5 juli de eerste synodale vergadering in haar nieuwe samenstelling. Tevens droeg voormalig synode president Andreas Wöhle 'het bisschopskruis' over aan zijn opvolgers ds. Margo Jonker en ds. Willy Metzger, die in de kapel werden ingezegend door dominee Trijnie Bouw, preses van de Generale Synode.

TEKST EN BEELD: ALMA EVENHUIS EN JOREN REICHEL

Na hun installatie, voorafgegaan door een intensieve voorbereidingsperiode, dacht het nieuwe president-duo even rustig op gang te komen. Maar de eerste vergadering van de Synodale Commissie, gepland voor eind augustus, kwam al veel eerder op verzoek van de enthousiaste, voortvarende nieuwe synodeleden die trappelen om aan de slag te gaan. Aan *Elkkwartaal* lichten ze toe hoe ze hun gezamenlijk werk voor zich zien en vooral: wat ze gaan doen.

Margo Jonker is predikant van de ELG Zwolle en al jaren actief in de synode als adviseur. Van huis uit gereformeerd weet ze zich, als luthers predikant, geraakt door het karaktervolle van de lutherse traditie. Ze wil zich van harte inzetten voor de lutherse gemeenschap in Nederland en het gaande houden van de lutherse traditie en spiritualiteit op een inspirerende en uitnodigende manier. Willy Metzger is predikant van de ELG 't Gooi en maakte al eerder deel uit van de synode als plaatsvervangend lid. Vanuit zijn lutherse achtergrond was hij actief in diverse colleges van de Protestantse Kerk, met veel ervaring in het landelijk werk. Beiden weten dat inzet, op welke wijze ook, voor het landelijke werk bij hun gemeente predikantschap hoort. Hun beider thuisgemeenten zijn daarmee bekend en steunen hen daarin.

Samen vormen ze het presidentiële duo van de Evangelisch-Lutherse Synode. Voorheen waren er een pre-

sident en een voorzitter. In de huidige samenstelling zijn er dus twee predikanten die het voorzitterschap delen, Margo Jonker als president en Willy Metzger als vicepresident. Een verandering die meteen zichtbaar is in het volgende nummer van *Elkkwartaal*, bijvoorbeeld doordat de vaste rubriek 'Woord&Visie' niet meer alleen door de president wordt verzorgd maar in toerbeurt door de zes zittende predikanten. En de berichtgeving 'uit de synode' wordt niet langer gedaan door alleen de voorzitter maar afwisselend door de vicepresident en de president.

Taakverdeling

De taakverdeling gaat verder. Om meer betrokkenheid van de synodeleden te creëren werd in de voorbereidende fase van de overdracht gewerkt aan een bestuursstructuur met een andere taakverdeling. Een structuur en werkwijze waarbij de synodeleden directer betrokken kunnen zijn bij het werk met meer ruimte voor meewerken, óók in besluitvorming. De afstand tussen synodeleden en Synodale Commissie zal daardoor kleiner worden, zo is de verwachting. "We zijn voorzichtig met de menskracht in de taakverdeling. We keken naar de huidige werkvorm van de synode en specifiek naar de bemensing van bepaalde functies en hoe de synode die gericht kan inzetten", zegt Margo Jonker.

Het duo wist weliswaar wat hen te wachten stond; maar moest direct

handelen met 'dingen op hun bord' waar ze niet meteen op rekenden, zo vertellen ze. "Het is een uitdaging om de communicatie - zoals binnen de eigen synode, de lutherse gemeenschap, en de dienstenorganisatie en internationaal - goed op gang te krijgen en aan te scherpen", aldus Willy Metzger. Met het dienstencentrum wordt gewerkt aan het faciliteren van betere digitale ondersteuning. De Protestantse Kerk is aangesloten bij de Lutherse Wereldfederatie (LWF) dus ook de internationale contacten vragen veel aandacht. In 2030 vindt de 14e Assemblée plaats in reformatiestad Augsburg (Duitsland). Jonker: "De voorbereiding van onze deelname

vanuit Nederland is een taak voor deze synode". Vooralsnog wordt het spits afgebeten door Rachel Wardenaar, het jongste synodelid die eind september de Europese jongerenbijeenkomst van de LWF in Parijs zal bezoeken. In november gaat Jonker, vergezeld door synodelid ds. Susanne Freytag, naar de LWF European Leadership Conference.

Duurzaam Luthers

Het project Duurzaam Luthers zit nu in de fase van implementatie, het uitrollen naar de concrete uitvoering tot 2030. Metzger: "We stappen in nieuwe wateren, het is spannend hoe het nu verloopt en vooral: hoe de verdere uitwerking zal zijn in en met de gemeenten, die daarin ook een taak hebben". In eerdere jaren was er wel eens 'gemor in het land' over onze synode 'die er niet altijd is als je haar nodig hebt'. "Het is belangrijk om beleid nu te concretiseren", zegt Metzger, "maar het moet niet alleen van boven komen. Vanuit het Gooi gebeurt dat al. Er is bijvoorbeeld veel contact met buurgemeenten in de regio sinds luthers Hilversum en Naarden-Bussum samen verder gingen als 'ELG het Gooi' (zie *Elkkwartaal*). Jonker: "we moeten niet alleen handelen vanuit kramp door krimp. Over en weer mogen we echt wel wat van elkaar verwachten. Verbanden die tussen gemeenschappen bestaan blijven verkennen en waarderen en zo moge-

lijk versterken. Weten wat je als plaatselijke gemeente nodig hebt en wat je kan geven. Tot secularisatie moet je je als kerk hoe dan ook houden. En het is belangrijk om het oecumenisch gesprek levend te houden. Dit alles is bedoeld om geïnspireerd te kunnen werken ten behoeve van levendige kerkgemeenschappen." Metzger: "We moeten niet alleen kijken naar de kerkschatten van het verleden. Maar kijken naar wat we nu hebben en wat dat voor elkaar kan betekenen en voor de samenleving. Wat geef je op als je je locatie, je vierplek niet meer hebt en andersom: als je het wel hebt, hoeveel werk moet verricht worden om dat in de lucht te houden".

Lutherse en Gereformeerde traditie

Sinds het samengaan van de lutherse en gereformeerde traditie in de Protestantse Kerk in Nederland (2004) lijken beide tradities weinig met elkaar in gesprek te zijn. "Toch is er veel gebeurd ten behoeve van elkaar", vindt Jonker, "als ik kijk naar wat er zoal gepubliceerd is over spiritualiteit en de lutherse liturgie, met een mooi en goed geschreven katern, is dat aanzienlijk. Belangrijk blijft, dat de kerk op verschillende manieren van betekenis kan zijn voor mens en wereld. Een van die manieren is vanuit de Lutherse traditie. Daar zet de lutherse synode, en wij ook, zich van harte voor in."

Generale Synode

Tijdens de volgende vergadering van de Generale Synode in november zal de nieuwe lutherse synode worden voorgesteld. Drie nieuwe leden zijn afgevaardigd, naast de synode president die optreedt als adviseur. Het blijft een uitdaging om de goede samenwerking tussen beide synodes gestalte te geven. Verschillende vraagstukken, zoals de visie van de Protestantse Kerk op de ambtstheologie, vragen om concrete lutherse bijdrage en betrokkenheid. Andersom zal ook het project Duurzaam Luthers, dat als pilot voor het geheel van de Protestantse Kerk geldt, de komende jaren verder uitgewerkt worden.

En dan is er nog de samenwerking met de Dienstenorganisatie, die vanuit het lutherse om lutherse inbreng vraagt. In *Elkkwartaal* volgen we deze en andere ontwikkelingen. In de komende maanden komen alle nieuwe synodelen aan het woord, zo mogelijk vanuit hun functie in de taakgroep waarin ze actief zijn. Wat is hun visie voor de lutherse synode in de komende vier jaar en vooral *hoe* willen ze die concreet verwezenlijken? Het spits wordt afgebeten in het volgende nummer van *Elkkwartaal* door leden van de taakgroep *Identiteit en inhoud*. Vanuit de redactie wensen wij het nieuwe presidenten-duo en natuurlijk de leden van de lutherse synode alle goeds en zegen op hun nieuwe wegen.

"Wie ben ik?" Traditie, ambt en persoon in gesprek...

Dit is mijn laatste bijdrage voor *elkkwartaal* in de, ondertussen aan Margo Jonker en Willy Metzger overgedragen, rol als president van de lutherse synode.

Wat zijn, terugkijkend en vooruitkijkend, de thema's die mij in die rol en die ons als lutherse gemeenschap in de afgelopen jaren bezig hielden en wat staat ons in de komende tijd te doen?

TEKST: ANDREAS WÖHLE - BEELD: FRISO KOOIJMAN, KOOS BREUKEL EN TOUSSAINT KLUITERS

Duurzaam vindbaar en verrassend luthers

Allereerst is daar het thema van de 'duurzaamheid': hoe zorgen wij ervoor dat de lutherse bevrijdende en de mens in al zijn/haar menselijkheid welkom hetende vorm van geloven en leven vindbaar blijft. Wij leven immers in een deels 'ontzielde' en 'onttoverde' samenleving, waar meer en meer mensen op zoek gaan naar wat er meer is te zeggen en te ervaren in een mensenleven dan wat commercie en succesdenken aanreiken. Juist voor deze, vaak ook jonge, zoekers is het belangrijk dat er plekken en oorden blijven waar zij van lutherse spiritualiteit kunnen proeven.

Daarbij is 'out of the box' denken belangrijk. Ondertussen moeten wij het luthers 'merk' wel herkenbaar houden, als een profiel dat authentiek is, door geschied-ervaring gedragen is en dat tegelijk open is voor nieuwe vragen en vormen van spiritualiteit. Muziek, dans, het geschenk van de gemeenschap ervaring, het 'niet-van-mij-zijn' van het heilige, de mystieke verbondenheid met hen die ons zijn voorgedaan in geloof, de tastbaarheid van Christus' aanwezigheid in brood en wijn en klank en de onderlinge

nabijheid ... Allemaal zijn dit aspecten die ons vanouds zijn aangereikt en waarvoor wij eerbaarbare vormen en talen zullen moeten blijven vinden.

Ambt, verbeelding en persoon

Wil het geloof tastbaar en eerbaarbaar zijn, wil het Woord 'vlees' worden, vraagt dat ook om een menselijke verbeelding van dit geheim. En wel één die het geheim 'geheim' laat zijn en het tegelijk dichtbij brengt! Dat is allereerst de taak van de kerk en de gemeenten als geheel. Met z'n allen verbeelden wij, wat geloof in Jezus Christus voor mensen kan betekenen, hoe het de hemel open doet gaan en onze existentie opent voor een verdiept verstaan van mens-zijn als geschenk: Gods nabijheid in wat er gebeurt tussen mensen.

Maar verbeelding en menselijkheid gaat over mensen. Daarom vragen wij enkelen onder ons om die rol van de verbeelding (op theologisch verantwoorde en geschoolde manier) voor ons te vervullen; omdat het bij de bevrijdende ontmoeting met God wezenlijk om iets gaat dat wij ons niet zelf kunnen toezeggen of toe-eigenen. We hebben een verbeeldend 'tegenover' nodig dat ons aanspreekt en toesprekt 'van Godswege', 'van Christuswege'.

Dat maakt het ambt iets groots, maar vraagt ook van de ambtsdrager om zich er steeds van bewust te zijn, hoeveel 'ego' zich in zo'n taak en rol kan opdringen. Die uitdaging vraagt om een voortgaande, bewuste geestelijke oefening.

Niet alles komt 'zomaar' uit mij op

De geschiedenis is vol vormen van ambtsmisbruik waarbij de persoon zich het ambt bemachtigt, in plaats van erdoor gedragen te zijn. Het hoort bij de discipline en professionaliteit van ambtsdragers om zich hiervan steeds bewust te blijven.

Onder dat perspectief kijk ik naar de drie foto's bij dit stuk. Spontaan kan ik zeggen dat ik mijzelf toch het meest herken in die 'seculiere' Andreas. Ik denk dat het ook te maken heeft met het feit dat je de rol van 'tegenover' niet voor jezelf kunt vervullen. Dan sta je God in de weg! Het is wel zo dat ik als mens ook in die andere beide verbeeldingen steeds aanwezig ben geweest. Soms tot mijn eigen verbazing. Er was en is in veel momenten van ambts-dienstbaarheid ook de ervaring van *mijzelf tot eigen verwondering dingen horen zeggen en zien doen, die niet zomaar enkel uit mij opkomen, of die hun betekenis enkel aan mijn eigen persoonlijke ontlennen*. Is er dan nooit sprake geweest van ijdelheid? Natuurlijk heb ik me daar ook weleens op betrapt. Decorum is verleidelijk. Maar als je er niet van schrikt (wij blijven tenslotte mensen) en het bewust en verantwoord opzij duwt, komt er ook helderheid in het goede gebruik van het ambt. Persoon en ambt liggen heel dicht tegen elkaar aan, maar als de spanning tussen beide wegvalt, verliest het ambt zijn zeggingskracht. Je bent wat je doet en doet wat je bent.

Het gesprek over dit 'gevaar' dat huist in de spannende verhouding tussen persoon en ambt, en dus de kans op misbruik, beheerste in onze ambts discussies in de Protestantse Kerk de afgelopen jaren de gesprekken. De gereformeerde/calvinistische traditie wil vooral waken voor een vorm van institutioneel ambtsmisbruik, waarbij ambt en macht door elkaar heen lopen. Van daaruit is er bij onze gereformeerde zusters en broeders vaak een omgekeerde beweging ontstaan: alles wat het ambt tot iets bijzonders maakt, tot een 'tegenover', en er gezag in de geestelijke (en organisatorisch kerkelijke) zin van het

woord aan toekent, is dan uit den boze. Het ambt moet dan vooral algemeen zijn, laagdrempelig en van iedereen. Deze horizontalisering ontnemt het ambt echter een wezenlijk element dat het nodig heeft om te doen wat het bedoeld is te doen. Want wat zomaar van allen is kan ook geen 'tegenover' verbeelden, kan niet met geloofsgezag bevrijding aanzeggen of profetisch spreken of het Woord (dat is Christus) vertolken.

Dienaar van het Woord dat Christus is

Als lutheranen hebben wij hierin een andere balans gevonden. Maarten Luther heeft ons daarbij met zijn onderscheiding van het 'ambt van alle gelovigen' en het 'openbare ambt van Woord en Sacrament' belangrijke onderscheidingscriteria in handen gegeven. Kan het dan niet meer misgaan? Natuurlijk, dat kan altijd. Daar moeten wij vooral voor waken. Maar gelukkig is gezag in onze kerk niet iets dat je zomaar hebt. Het moet je gegund worden, je moet het met persoonlijke authenticiteit en enige geloofswijsheid uitoefenen. Je mag er ook eens naast liggen, als je maar open blijft voor de rol die ten diepste van je gevraagd is: vooral dienaar te zijn van het Woord, dat Christus is.

Dat lijkt me nog steeds de beste samenvatting van het ambt, dat wij om die reden dan ook graag in alle plechtigheid zo blijven noemen: dienaar van Christus zijn.

Ik hoop dat mij dit in de afgelopen jaren vaak gelukt is - en voor de keren dat ik ernaast zat, vraag ik om vergeving. Ook dat is een belangrijke geloofs-oefening.

En ik wens ons, als kerk, als gemeenten en als ministerie van predikanten (zo heette het Convent vroeger), dat wij in alle openheid de lutherse vormen van verbeeldende spiritualiteit blijven uitdragen, daarin groeien en vindbaar zijn voor wie zoeken.

Gods zegen gewenst, voor ons allen!

Jan de Bakker uit Woerden

reformatorische martelaar?

Een stadje, ten westen van Utrecht. Aan de oever van de Rijn. Leuk plaatsje. Met een oude geschiedenis. Want hier liep de grens van dat gigantische Romeinse Rijk. Je kunt de restanten van hun fort nog zien. Maar verder?

TEKST: WIM VAN BEEK

Een heel stuk verder in de tijd was dit Woerden een echt stadje geworden, met kasteel. De Rijn kleiner, maar nog steeds een belangrijke plaats op de weg naar Holland. En daar wordt de zoon van koster Jan Dirksz geboren: Jan Jansz. Pienter knaapje, want hij komt terecht in de grote stad Utrecht en op de Hieronymusschool krijgt hij les van rector Hinne Rode. Die gaf leiding in de lijn van de Broeders van het Gemene Leven. Een bijzondere beweging, in menig opzicht afwijzend tegenover de heersende rooms-katholieke kerk: tegen aflaten, heiligenverering, kritisch over pausen en kardinalen. Hun nadruk ligt op de bijbel als de essentiële bron van het geloof en de kerk. Dat zal het kernpunt zijn van de hele beweging van de Reformatie.

Zo leert Jan over kerk en geloof, en vooral, over die bijbel. Dat de Utrechtse theologen een andere, meer Zwingliaanse, visie op het avondmaal hadden, is in deze tijd nog niet zo belangrijk. Voor Luther zal het in 1529 hét breekpunt met Zwingli zijn. De bijbel is in het begin van de 16e eeuw al niet meer het boek van de priesters. Ook in Nederland verschijnen tal van Nederlandse vertalingen. Vaak de evangeliën maar ook andere boeken uit het Nieuwe Testament. *Ze worden vaak op klein formaat gedrukt, zodat je ze onderweg kunt meenemen. En ook om ze makkelijk te kunnen verbergen.* Want menig kerkleider vindt dat je het gewone volk die bijbel niet in handen moet geven. Bijbels in privébezit worden vaak verboden boeken.

Nye leere

De vader van Jan is niet geheel gerust op de leerweg van zijn zoon. Jan wordt naar Leuven gestuurd waar hij nog even les krijgt van Erasmus. Maar die stad wordt al snel het bolwerk van de orthodoxe Roomse kerk. Jan keert terug naar Woerden. Om z'n vader tevreden te stellen laat hij zich tot priester zegenen. Maar hij gaat slechts een enkele keer voor in een mis. Zijn hartstocht is de 'nye leere', de verkondiging van het Evangelie. Hij komt in het kerkje van Jacobswoude (dat lag boven Alphen aan den Rijn) en trekt verder Holland door.

Het leukste zou natuurlijk zijn als er van de verkondiging van Jan iets was overgeleverd. Helaas is er van zijn preken niets bekend. Pas als hij in de gevangenis zit, blijkt dat zijn medegevangene Willem de Volder na jaren een uitgebreid verslag opstelt. Want Jan was niet de enige die vanwege z'n verkondiging in de kraag werd gegrepen.

Er zijn uit die tijd en daarna vele verslagen van min of meer geheime bijeenkomsten rond de bijbel. Het waren vooral de evangeliën die gedrukt werden, soms in oplagen van duizenden. *Meestal op klein formaat, handig voor op reis en thuis goed te verstoppen bij een zoveelste inval.*

Jan de Bakker, Eerste martelaar
Afdruk van een krijttekening uit ± 1650

In deen hant devangelie, in dander den pot

Antwerpen was in het begin van de 16e eeuw de hoofdstad van het boekdruken. Er waren tal van groepen, die zich nu eindelijk met elkaar om teksten konden verzamelen, lezen, luisteren, bespreken. Het verstaan van al die verhalen zal een rijkelijke schakering opgeleverd hebben. Maar dat je zelf kon horen en meespreken uit de bijbel was het summum. Het was weliswaar *contrarie den gheboden vander Keyserlicke Majesteyt*, maar dat heeft de verspreiding van bijbels en teksten niet kunnen stoppen.

De Antwerpse dichteres Anna Bijns schreef gedichten (1527) over de breed gedragen populariteit van het Woord: *Scriptuere wert inde taverne gelesen, In deen hant devangelie, in dander den pot.*

Woerden nam het op voor Jan de Bakker

In Brussel werden op 1 juli 1523 de Augustijner monniken Jan van Esschen en Hendrik Voes op de brandstapel gezet. Ze wilden hun nieuwe visie op het geloof niet verloochenen. Zo zouden nog velen hun dood vinden. Veroordeeld omdat ze hun geloof niet naar de leer van de kerk van Rome konden en wilden belijden maar overtuigd door de visie van de Reformatie-beweging: de bijbel staat centraal, eenieder wordt gered door de God die vergeeft en genade schenkt. In dat door God geschonken geloof is iedereen gelijk.

Als Luther ervan hoort, maakt hij zijn allereerste lied:

Een nieuwe lofzang heffen we aan,

Zo wil het God de Here

Wij zingen wat Hij heeft gedaan

Zijn grote naam ter ere

Lofzang op de martelaren, 12 verzen lang. Luther had gehoopt dat hij de eerste mocht zijn ...

Ook Jan de Bakker werd in 1523 opgepakt maar de bevolking van Woerden nam het voor hem op. Mede vanwege een dreigende ziekte op het kasteel werd Jan vrijgelaten. Hij trok naar Duitsland maar heeft Luther niet ontmoet.

'Ga naar de hoertjes, maar géén huwelijk'...

En dan trouwt Jan in 1524 met Jacoba Jansdochter, Jabje. In alle stilte en hij trekt zijn priesterkleed uit. 'Zonde, zonde! Ga naar hoertjes, doe 't met je huishoudster,' aldus de voorzitter van de inquisitierraad, 'maar géén huwelijk!' Het

wordt in het proces tegen Jan in den Haag het beslissende argument voor zijn doodvonnis.

Hij wordt in mei 1525 andermaal gearresteerd en nu naar de Gevangenpoort van Den Haag gebracht. Daar komt een medegevangene, Willem de Volder, met Jan in contact. Hij publiceert jaren later alles wat Jan hem over de verhoren vertelde. In het Latijn zodat het een brede verspreiding kan krijgen. Deze De Volder is een ervaren schrijver, ook van toneelstukken. Zijn weergave van wat Jan vertelde zal enigszins gekleurd zijn. Hij was uiteraard partijdig, voor Jan en zijn visie, en tegen de rooms-rechterlijke macht: *Wij geven u hier, onpartijdige lezer, de redevoeringen, die de uitnemende martelaar, Johannes Pistorius, met de Leuvense drogredenaars, die zich voor inquisiteurs of onderzoekers der ketterse boosheid uitgaven, gehouden heeft, aldus Gnapheus, z'n Latijnse naam.*

Maar met name zijn huwelijk met Jabje is reden voor het doodvonnis van Jan de Bakker, dat op het plein naast de gevangenis wordt voltrokken.

Dit wordt vervolgd in elk kwartaal nummer 4 met onder andere de verhoren, gericht op erkenning van De Bakkers 'dwaling', met wat theologisch hete hangijzers - zoals het niet erkennen van het pauselijk en conciliair gezag: een andere ambts-theologie.

Leren van Luther 2025-2026

Solo Verbo; Luther en de Bijbel

Luther wees het gezag af van de paus en de concilies. Alleen de Bijbel had voor hem autoriteit. Niet 'van kافت tot kافت', het ging hem om het levende Woord dat door de tekst heen spreekt. Liever *Solo verbo* (door het woord alleen) dan *Sola Scriptura*.

Het was een openbaring voor Luther toen hij de Bijbel niet in Kerklatijn maar in zijn grondtalen (Grieks en Hebreeuws) ging lezen. Toen deed hij zijn grote 'reformatorische ontdekkingen'. Nauwkeurig lezen en wat je leest betrekken op je eigen ervaringen: dat werd Luthers devies. Iedereen moest zelf de Schrift kunnen lezen. Hij begon al snel aan zijn grootste project: vertalen van het Oude en Nieuwe Testament in algemeen begrijpelijk Duits.

Dit vormde de basis voor het latere 'Hoogduits'.

Wat ontdekken wij wanneer we in Luthers spoor gaan luisteren naar de stem die uit de Bijbel spreekt? Waarom spreekt de Schrift juist tot ons leven in tijden van aanvechting en moeite (zoals ook bij Luther)? Welke rol speelde Luthers kloosterlijke ervaring met *Lectio Divina*?

Begin september 2025 is deze cursus begonnen, maar alsnog aanhaken is geen probleem.

De cursus omvat vier middag- of avondbijeenkomsten van ca. 1,5 uur en wordt gegeven op 18 plaatsen in het land. Het gaat door bij minimaal acht deelnemers. Online deelnemen is mogelijk.

Deelname kost € 20,- per persoon. Deelnemers hebben de beschikking over een zorgvuldig samengestelde reader (pdf of kopie) met een selectie van paragrafen uit Luthers werk en aanvullende hedendaagse teksten. Zie voor cursusplaatsen, data, contactpersonen en verdere informatie: www.lerenvanluther.nl. Aanmelden kan bij de plaatselijke coördinator of via de website.

Hoe blijft Duurzaam Luthers duurzaam?

Deze vraag intrigeert Arie Bijl en zet hem aan het denken

Als ik naar de betekenis kijk van het woord *duurzaam*, dan gaat het over 'iets dat lang meegaat, van goede kwaliteit is en niet snel verslijt of kapot gaat' of : 'blijvend, langdurig, houdbaar, solide en stabiel'.

TEKST: **ARIE BIJL**, projectleider *Duurzaam Luthers*

Toekomstbestendig' dekt voor mij ook de lading: in een wereld die volop in beweging is, waarin ook zoveel nood is en waar van alles aan de hand is, de lutherse traditie als het ware 'de toekomst inbrengen'. Omdat de rijke lutherse traditie iets te vertellen heeft wat van grote waarde is voor ieder mensenleven.

Het aantal lutheranen in Nederland is bescheiden (en dat voor een traditie die wereldwijd meer dan 80 miljoen volgers kent), maar zeker niet zonder betekenis. Het gaat ook niet in de eerste plaats om aantallen. Ik zie veel voorbeelden van initiatieven vanuit lutherse gemeenten die ertoe doen, van grote waarde zijn en die uitgevoerd worden door mensen die zich vanuit hun geloof inzetten voor hun naaste, voor de maatschappij en niet in de laatste plaats tot eer van de Here God.

Van lutheranen wordt vaak gezegd dat zij een open visie op de Bijbel hebben. Juist in een maatschappij die verhard is geraakt, gepolariseerd is, waar tegenstellingen worden uitvergroot en je als mens niet (te veel) mag 'afwijken' van wat gangbaar of acceptabel wordt gevonden. Mede daarom denk ik dat er zoveel behoefte is aan de lutherse traditie (zelf opgegroeid in een gereformeerd gezin heb ik de lutherse traditie zeer leren waarderen; voor mij een verrijking).

Dat mag ook tot uitdrukking komen binnen de Protestantse Kerk in Nederland waartoe de lutherse traditie behoort. Hier kunnen echter nog wel stappen worden gezet. Wat mij opviel is dat sinds het samengaan in 2004 beide tradities min of meer 'op zichzelf' zijn gebleven. Terwijl ze elkaar op zoveel terreinen veel te bieden hebben, potentieel dat onvoldoende is benut (theologisch, organisatorisch,

bestuurlijk). Dat benutten begint bij elkaar kennen, weten te vinden en op te zoeken. Wat is er mooier dan vanuit *beide* tradities een visie op een thema te ontwikkelen of een standpunt in te nemen over vraagstukken die vandaag spelen? Of: hoe zorgen we er met elkaar voor dat de lutherse traditie bewaard blijft, wat is het ons waard?

Lutheranen kunnen hier ook zelf stappen zetten. Vanuit de eigenheid anderen tegemoet treden (je hebt iets te bieden), daar open voor staan, de samenwerking zoeken in plaats van op jezelf blijven of het wiel weer uitvinden. Er is ook reden toe; er zijn lutherse gemeenten waar de nood echt aan de man is en waar de bakens dringend moeten worden verzet. Er is binnen de lutherse traditie en binnen de Protestantse Kerk Nederland veel kennis en expertise waar gebruik van kan (moet) worden gemaakt.

Ter illustratie: binnen elke classis zijn er vertegenwoordigers vanuit de lutheranen die de ogen en oren zijn voor onze traditie. In het najaar brengen we hen bijeen om elkaar te inspireren en ervaringen uit te wisselen: wat werkt goed ten behoeve van de Lutherse traditie, welke ontwikkelingen spelen er om rekening mee te houden et cetera. Breder getrokken: wat de afgelopen periode vanuit Duurzaam Luthers is ontwikkeld, wordt geborgd om de beweging die is ingezet door te zetten. Dat doen we op verschillende terreinen: organisatorisch, bestuurlijk, financieel.

Dat borgen vindt plaats binnen de lutherse traditie zelf (de nieuwe Synodale Commissie en Lutherse Synode) en ook in breder verband van de Protestantse Kerk Nederland (waaronder de Dienstenorganisatie, de classes). En niet te vergeten bij de lutherse gemeenten zelf. Dan blijft Duurzaam Luthers echt duurzaam.

Luthers Dagboek 2025-2026

Voor Advent verschijnt het nieuwe Luthers Dagboek, met een looptijd van Advent tot Advent. Er staan naast het dagboek ook veel gegevens in over organisaties en personen. Omdat wijzigingen vaak niet direct worden doorgegeven is er tot uiterlijk 29 september de mogelijkheid om dit alsnog te doen.

Wijzigingen kunnen worden doorgegeven per e-mail: els@protestantsekerk.nl.

Bij geen bericht wordt ervan uitgegaan dat er geen wijzigingen zijn.

Leven van genade in Amsterdam-Zuidoost

Sinds 7 september 2025 is Gerrit Riemer als predikant verbonden aan de Evangelisch-Lutherse Gemeente Amsterdam-Zuidoost. Zijn betrokkenheid als kerkganger bij deze bijzondere gemeenschap liep daarop uit. "Ik ben er voor mijn gevoel een beetje in gerommeld", zegt hij aan het begin van ons gesprek op een zomers terras.

TEKST: CRISTINA PUMPLUN - BEELD: GERRIT RIEMER

Gerrit is opgegroeid in Papua, Indonesië. Zijn vader werkte daar voor de zending vanuit de vrijgemaakt-gereformeerde kerk. Op zijn 15e keerde het gezin terug naar Nederland en ging Gerrit naar het VWO in een gereformeerde scholengemeenschap in Amersfoort. De overgang was heftig. "Ik was een *mission-kid*, een *second-culture kid*. Ik schoof aan in de vrijgemaakte kerkbanken, waar alles heel anders was dan ik gewend was. Ik was gewend aan speelsheid, aan een intuïtieve manier van geloven en doen. Hier was het Nederlands, verstandelijker en moesten inhoud, waarde en nut van wat je gelooft en doet veel duidelijker zijn."

Is dit mijn roeping?

Als oudste zoon paste hij zich bij de nieuwe situatie aan. Interesse in levensbeschouwing leidde tot de keuze voor de studie theologie aan de gereformeerd-vrijgemaakte Theologische Universiteit Kampen. Hij werd op zijn 30e predikant in Driebergen-Rijsenburg. Maar de vraag kwam al gauw op, of dit wel zijn roeping was. "Het verlies van de plek waar je thuishoort heeft mij tot het diepst van mijn identiteit geraakt. Ik zie er Nederlands uit, maar ik ben het niet. Ik paste mij aan, maar daardoor raakte ik mijn eigen ik kwijt. Door therapeutische gesprekken ontstond de ruimte om de vraag te stellen of ik, nu ik eenmaal geroepen was, er iets van moest zien te maken of dat ik ook ergens anders naartoe kon gaan, en waarheen dan?"

In de 'Amsterdamse biblebelt'

Het werd het laatste: wegstappen van het kerkelijke werk. Samen met zijn vrouw Marjolein vertrok hij naar Amsterdam, omdat het leven in een leefgemeenschap hen aantrok en zij

graag wilden bijdragen aan de oprichting van het Kleiklooster in Amsterdam-Zuidoost. Zij wilden ook graag naar de kerk gaan dichtbij huis en er was keus genoeg in de 'Amsterdamse biblebelt'. "Al zijn veel kerken daar ook etnisch geprofileerd en dan hoor je er met een andere achtergrond niet echt bij. In het begin vond ik daar wat van, maar ik zie gaandeweg wel hoe belangrijk dat is. Wie migreert heeft behoefte aan 'beschermjassen', dingen die een veilig

thuis scheppen van waaruit je het verdere leven tegemoet kunt treden. Denk aan eten, je moedertaal, culturele gebruiken en rituelen en dus ook spiritualiteit." In 2018 leidde de zoektocht naar 'De Nieuwe Stad', het kerkcentrum waar ook de lutherse gemeenschap bij elkaar komt. Ze voelden zich meteen heel welkom. "Wat mij meteen raakte in het lutherse was de intuïtieve spirituele manier van geloven. Er is veel vertrouwen en ruimte voor eigen beleving, het poë-

tische, voor – wat ik noem – de witte gaten in de taal, verstillend in de liturgie. Het Christusmysterie blijft overeind zonder dat daar alles over gezegd moet worden."

Ik hoef de kerk niet in mijn eentje te dragen

Van kerkganger werd Gerrit voorganger door, tijdens de ziekteperiode van de predikant, waar te nemen in het pastoraat en voor te gaan in vieringen. Waarbij hij de lutherse liturgie als een soort vrijheid ervaart, een ruimte waarin je als persoon minder belangrijk bent. "Dat begint al met het aandoen van een albe. Ik heb een tijd als kok gewerkt. Daar had ik een vergelijkbare ervaring: op het moment dat ik mijn koksbuis aantrok, stapte ik in de rol van kok. Ook nu speel ik – weliswaar bloedserius – een rol. Het draait niet om mij alleen, ik hoef de kerk ook niet in mijn eentje te dragen. Ik maak deel uit van een groter verhaal."

Toen werd Gerrit gevraagd om de gemeenschap te begeleiden in een bezinningstraject over de toekomst van het lutherse in Amsterdam-Zuidoost. Er is daarbij veel verdriet gedeeld over wat nu anders is dan vroeger, maar ook over wat uiteindelijk waardevol is voor het 'gemeenschap zijn' met elkaar: de betrokkenheid, het samen optrekken. Hij vertelt: "Veel mensen hebben een Surinaamse achtergrond. De gemeenschap is groter dan wat je ziet, want mensen hebben een heel netwerk achter zich. Ze vertegenwoordigen families en allerlei organische verbanden. Daarbij vindt men het heel belangrijk dat de vieringen doorgaan, inclusief de ontmoeting achteraf bij de koffie met mensen die jou en jouw verhaal kennen. Daar zetten mensen zich enorm voor in."

Toen de predikant vorig jaar met vervroegd emeritaat ging, kwam de vraag aan hem of hij als predikant aan deze gemeenschap verbonden wilde worden. Geordineerd in het ambt van predikant was hij al: "Ik vind dat heel mooi aan het lutherse perspectief: de kerk is altijd veel groter dan de eigen club. De ordinantie in een ander kerkverband is van blijvende betekenis. Dat oecumenische en internationale van het lutherse heeft me van begin af aan aangesproken. Je bent als lutherse gemeente direct ook deel van de Lutherse Wereldfederatie. Die lijn is superkort."

Leven van genade is ook: stil zijn en ontvangen

Gevraagd naar zijn rol als predikant, herder of pionier, antwoordt hij: "Eigenlijk allebei. Ik ben herder als ik samen met de gemeenschap op zoek

ben naar wegen om met elkaar zo te vieren dat het bij hen past en bij waar zij naar verlangen. En natuurlijk in het pastoraat. Pionier ben ik vooral als het mijn eigen generatie aangaat. Want waar zijn die mensen? Wat kunnen we voor hen betekenen als het gaat om geloof, kerk, God? We hebben nu een klein clubje jongere mensen waar we mee eten en waar het gaat over elkaars verhaal en hun vragen over het leven en religie. Daar gebeurt ook kerk, al is het op een andere manier. Ik weet nog niet of en hoe die twee werelden van de zondag en dat samen eten bij elkaar komen." We praten daarover door en afsluitend zegt Gerrit: "We hebben als mensen toch de vervloekte neiging om de toekomst voor te willen zijn en alles in de hand te houden met beleidsplannen en strategieën. Hoe waardevol die op hun manier ook kunnen zijn,

laten we nooit vergeten dat leven van genade ook betekent stil te zijn en te ontvangen. De meeste goede dingen in ons leven zijn we uiteindelijk toch vaak ook maar een beetje in gerommeld."

Een speciale ervaring in Kampen

TEKST EN BEELD: PETRA BOUWMAN EN ROBERT DE VOS

Op 9 juli jl. stapten Petra en ik in een touringcar die geregeld was door de PKN Naarden. Met ongeveer veertig mensen reisden we naar de kerk in Kampen, waar sinds 21 november 2024 een vluchtelingenfamilie haar toevlucht heeft gezocht. Om uitzetting te voorkomen wordt er onafgebroken een kerkdienst gehouden, omdat volgens de Nederlandse wet de politie dan geen inval mag doen. Ons gezelschap bestond uit vertegenwoordigers van de PKN Naarden, de Wilhelminakerk, de Doopsgezinde gemeente Bussum, de ELG Het Gooi en de NPB. Evert Jan van Katwijk, Annegreet van Wijk en Peter Korver hadden de dienst voorbereid en gingen ook voor. Aan het begin van de dienst gaven wij het licht aan elkaar door. Er werd afwisselend gezongen en gelezen. Peter Korver vertelde over de gelijkenis van de verloren zoon aan de hand van Henri Nouwens boek 'Eindelijk thuis'.

Inzet vrijwilligers

Het waren twee indrukwekkende uren: inspirerend en emotioneel. Het is ongelooflijk om te zien met hoeveel liefde en zorg vrijwilligers zich inzetten om dit gaande te houden. Vanuit het hele land komen groepen of individuen om de diensten voort te zetten, ook 's nachts. Ook de PG Weesp doet mee. Bijzonder te vermelden is dat Alida Groeneveld zeer betrokken is; zij neemt regelmatig een dienst van vier uur voor haar rekening.

Ons bezoek kreeg nog een extra lading door de debatten in de Tweede Kamer, een week eerder, over het mogelijk strafbaar stellen van het helpen van illegalen. Laten we hopen en bidden dat de familie in Kampen mag blijven. Zeker de kinderen, die hier geboren zijn en geen enkele band hebben met het land waarheen zij zouden moeten terugkeren. We hopen met een volgende groep opnieuw mee te kunnen gaan.

Overgenomen uit 'De Lutheraan', ELG het Gooi

Niet met macht, maar met mensen

Lutherse gemeente in Kampen raakt het hart

In de serie 'elkkwartaal in het land' zijn we op bezoek bij de ELG-Kampen.

'De Lutherse Kerk Kampen is een gemeenschap van mensen die met elkaar blijvend op zoek is naar manieren van denken en geloven die het hart raakt, bevrijdt en ons in beweging zet in de verantwoordelijkheid voor onszelf, elkaar en de wereld om ons heen', aldus de website van Luthers Kampen.

TEKST EN BEELD: MARTIN DE GROOT

Het was de laatste zondag voor de vakantie, in juli. Het stadje Kampen lag in diepe rust. Buiten regende het en het zou de rest van de dag druilerig blijven. Aan de Burgwal stond de voordeur van de kerk uitnodigend open. Het witgepleisterde kerkje wordt geflankeerd door imposante pilaren aan weerszijden van de stenen trap, wat het neoklassieke bouwwerk een statige uitstraling geeft. De Dorische kroonlijst, ontleend aan de klassieke Griekse en Romeinse bouwkunst, met daarboven het driehoekige fronton, verleent de ingang nog meer allure. Stadsarchitect Nicolaas Plomp kreeg in 1841 de kans zich volledig uit te leven toen hij de afgebrande Lutherse kerk mocht vervangen.

Een hartelijke ontvangst bij binnenkomst. Het wit en grijze interieur wekt de indruk dat onder al dat wit misschien ooit kleurrijke versieringen verborgen zaten. Grote, kleurrijke gebrandschilderde ramen brengen de ruimte tot leven. Aan de zijkanten staan nog de oude kerkbanken, elk met een deurtje naar het gangpad. In het midden staan losse stoelen. Ondanks de regen kwamen toch zo'n twintig bezoekers naar de dienst.

Het was even wennen: de lutherse liturgie werd niet gevolgd maar flink door elkaar gehusseld. Van een aantal keren opstaan was geen sprake; alleen tijdens het slotlied en de zegen gingen we staan. Kampen is van oudsher een vrijzinnige gemeente en dat merk je. Wel viel direct op hoe enthousiast iedereen meezong met de vijf liederen. Heerlijk om mee te maken.

Pastor Rinus van Warven baseerde zijn overweging op een fabel uit het middeleeuwse geschrift *Van den vos Reynaerde*, over een goedgelovige en domme ezel, een sluwe en manipulatieve vos, en een machtige leeuw. De ezel trapt drie keer in de mooie praatjes van de vos en wordt uiteindelijk door de leeuw opgegeten. Het verhaal is nog altijd actueel: het gaat over populisme en hoe mensen zonder hart, innerlijke wijsheid of spiritueel bewustzijn een gemakkelijke prooi zijn voor het machts spel van anderen. De vos spreekt onze taal, speelt in op onze angsten als de rattenvanger van Hamelen en voert ons recht in de klauwen van de leeuw.

Ook in de Bijbel wordt daarvoor gewaarschuwd. In Mattheüs 10 staat:

'Bedenk wel, Ik zend jullie als schapen onder de wolven. Wees dus scherpzinnig als een slang, maar behoud de onschuld van een duif. Pas op voor de mensen, want ze zullen je voor het gerecht brengen en je geselen in hun synagogen.' Het gaat om een hart dat open blijft, ogen die werkelijk zien, een ziel die liefheeft, een geloof dat zich niet laat misbruiken maar ook niet verhardt. "Het Koninkrijk dat Hij bedoelde", aldus Van Warven, "begint niet met macht, maar met mensen die luisteren en voelen".

Na de overweging ging het over het kerkasiel in de Open Hofkerk in Kampen. Met als boodschap: volg je hart, gebruik je verstand, en laat je leiden door de liefde. Dit sloot goed aan op de bredere thematiek van de viering.

Na afloop van de dienst gingen de voorste stoelen opzij en was er koffie met koek. Een gezellige afsluiting, waarbij bezoekers met elkaar in gesprek raakten en de gemeenschap band werd versterkt.

Tijdens de viering speelde Bob Thijs piano. Dankzij de mooie akoestiek kwam zijn spel goed tot zijn recht. Bob is niet alleen een begenadigd pianist maar ook organist. Toen hem na de dienst gevraagd werd iets op het orgel te spelen, veerde hij meteen op. Liefdevol sprak hij over het prachtige instrument boven de ingang van de kerk, gebouwd door de Duits-Nederlandse orgelbouwer C.F.A. Naber.

Bezoekers van de vieringen in Kampen waarden de spiritualiteit daarin. De vrijere vorm van de dienst spreekt aan. Pastor Van Warven is een woordkunstenaar, die zijn toehoorders van begin tot eind weet te boeien. Liturgie wordt in deze gemeente vaak als te vast en dwingend ervaren. Daardoor wijken de diensten in Kampen wel af van wat in veel lutherse gemeenten gebruikelijk is; ze neigen meer naar een vrijzinnige geloofsbeleving.

Tegelijkertijd ontstaan in Kampen mooie dingen. Tijdens de viering werden veel liederen gezongen, iets wat lutheranen zeer waarden. Naast de maandelijkse vieringen zijn er op andere zondagen interessante lezingen en boekpresentaties. Bij mooi weer verhuist de dienst naar buiten, naar de Hof van Breda – een groene, rustige stadstuin midden in de stad. Een plek voor verbinding, cultuur en contact met de buurt. Na de dienst waren er nog mooie herinneringen.

Het was de laatste zondag voor de zomerstop. Tot 7 september gaat de kerk dicht. We vertrokken als laatsten weer de regen in. Het was bijzonder om te ervaren dat een gemeente die ooit was opgegeven, nog altijd bloeit. De lutherse gemeente heeft in het meer orthodox-gereformeerde Kampen een vorm gevonden die een groeiende groep mensen weet te raken.

24 uur met Luther & Bonhoeffer

Een luthers weekend in Kasteel Hoekelum

Eens per jaar komen jonge lutheranen samen op een bijzondere plek in Nederland. Dit keer was het Kasteel Hoekelum, gelegen tussen bos en weiland, het decor voor een weekend vol inspiratie, ontmoeting en verdieping – met Dietrich Bonhoeffer als gids.

TEKST: CO ENGBERTS

Lutheranen weten wat goed leven is: met een goede kop koffie, een glas wijn en heerlijk eten ontstaan de mooiste gesprekken. Geen koetjes en kalfjes, maar eerlijke, open gesprekken over geloof, theologie en over wat het betekent om christen te zijn in deze tijd.

Het weekend begon indrukwekkend. Kees van der Zwaard opende met een aangepaste versie van zijn toneelstuk over Bonhoeffer. Waar het oorspronkelijke stuk twee stemmen had – Bonhoeffer en zijn verloofde Maria – gaf Van der Zwaard ze allebei een

plek in een indringend spel. De worstelende theoloog en de liefdevolle stem van Maria maakten Bonhoeffer dichtbij en menselijk.

24 uur lang volgden inspirerende momenten en workshops. Over gemeenschap zijn, over de betekenis van kerk-zijn in de geest van Bonhoeffer, over zijn catechismus en hoe hij met jonge mensen geloof vormgaf. Er werd gewandeld met teksten van Bonhoeffer in de hand, die je deelde met je wandelgenoot.

Het meest aangrijpende moment? Dat was toch de introductie. De voordracht van 'Wie ben ik?', geschreven door Bonhoeffer in zijn cel. Van der Zwaard stond op drie tafels – even groot als Bonhoeffers gevangeniscel – met bril en een houding die herinnerden aan de theoloog zelf. Zijn woorden klonken net zo rauw in deze tijd:

"Wie ben ik? Ik ben een speelbal van mijn eenzaam vragen. Wie ik ook ben – Gij kent mij, ik ben van U, mijn God." Die woorden dreunen nog na, in mijn hart en in mijn ziel.

De Vele Gezichten van Katharina

ontmoet Katharina von Bora: de vrouw die de geschiedenis tartte

Stelt u zich eens voor: een voormalige non die in 1525 uit een klooster ontsnapt, de legendarische Maarten Luther het huwelijksjawoord ontfutselt, en vervolgens als ondernemende bierbrouwer en spil van de Reformatie geschiedenis schrijft.

TEKST: STEVEN VAN TEESELING - BEELD: INGEBORG KRIEGSMAN

Dit najaar komt Katharina von Bora tot leven in ons Luther Museum – en dat wilt u niet missen! Waarom? Omdat haar verhaal ook óns verhaal is: een ontdekkings-tocht naar geloof, moed en de kracht om tegen de stroom in te zwemmen. In een tijd waarin we spreken over vrouwelijk leiderschap, inclusiviteit en de zoektocht naar spirituele betekenis, blijkt Katharina von Bora een verrassend actuele bondgenoot. Haar leven – eeuwenlang gereduceerd tot dat van ‘de vrouw van’ – barst van de relevantie. Hoe kijken we naar historische vrouwen? Welke rol spelen zij in onze gemeenschap? En vooral: wat zegt haar verhaal over óns?

Van ‘verleidster’ tot ‘feministisch icoon’

‘De Vele Gezichten van Katharina’ toont naast het feitelijke verhaal dat we van Katharina kennen vooral hoe zij door vijf eeuwen heen werd gevormd: van ‘verleidster’ tot ‘deugdzame predikantsvrouw’, van ‘romantische echtgenote’ tot ‘feministisch icoon’. Iedere tijd plakte zo haar eigen beeld op Katharina. Ontroerend zijn ook de Nederlandse sporen van haar invloed: prenten en objecten van lutherse meisjesverenigingen die naar haar vernoemd werden en romans die in Nederlandse boekenkasten belandden.

Reizende tentoonstelling

Belangrijk onderdeel van de tentoonstelling is een fotoserie die de jonge kunstenaar Oxiea Villamonte (1995) maakte voor het Luther Museum. Zij vertaalt Katharina’s strijd naar negen adembenemende zelfportretten. “Vrouwen kunnen moeder, feminist én zakenvrouw zijn – maar die vrijheid is nooit vanzelfsprekend,” zegt ze.

Haar beelden, vol poëzie en protest, tonen de spanning tussen schoonheids-idealen, moederschapsdruk en de zoektocht naar een eigen stem. En hier komt het beste nieuws: net als Koos Breukels fotoserie en Koen Taselaars altaarkleed, reist Villamontes werk straks door Nederland. Wilt u deze krachtige beelden in uw gemeente tonen? Meld u dan aan via het Luther Museum.

En er is meer...

En het museum biedt meer dan geschiedenis en kunst. Het wordt een feest van ontmoeting. Proef bijvoorbeeld op 1 november ons speciaal gebrouwen *Katharina von Bora Bock-bier* tijdens de Museumnacht. Of laat u op vier zondagen tussen de kunstwerken verrassen door ‘Muziek Terwijl U Kijkt’ van vrouwelijke componisten

zoals Hildegard von Bingen en Lili Boulanger. Inhoudelijk zal het verhaal verder worden uitgediept aan de hand van lezingen, waaronder van onze eigen Inge Weustink, collectie onderzoeker van het museum én samensteller van de tentoonstelling.

Programma op maat

Voor lutherse groepen staat de koffie klaar! Komt u met uw kring, vrouwenvereniging of kerkbestuur? We regelen een programma op maat: een rondleiding langs verborgen lutherse historie, of een gesprek over wat Katharina’s verhaal voor úw gemeente betekent. En op 7 januari vieren we de Vrouwenverenigingen Dag: samen met onder meer de Lutherse Vrouwenbond en zelfs de wijnbrouwende nonnen van Sint Catharinadal. Een dag vol herkenning, debat en verbinding.

Praktisch

De tentoonstelling loopt van 24 oktober 2025 tot 25 januari 2026 in het Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570 in Amsterdam. We zijn van donderdag tot en met zondag open. Groepen kunnen mailen naar info@luthermuseum.nl (vermeld ‘Groep Katharina’). En heet u toevallig zélf Katharina, Catherine of Katrien? Op 25 november – haar naamdag – organiseren we een speciale en gratis toegankelijke dag, waarop óók de publicatie ‘De Vele Gezichten van Katharina’ wordt gepresenteerd, in samenwerking met SLUB uitgeverij. Dit is meer dan een tentoonstelling. Het is een uitnodiging om geschiedenis te voelen, geloof te vieren en als gemeenschap vooruit te kijken. Niet te missen. Komt u ook?

Meer informatie en tickets:
www.luthermuseum.nl

TEKST: LWF/INGEBORG KRIEGSMAN – BEELD: ALBIN HILLERT/LWF

LWF-Statement over Gaza

Op 29 augustus heeft de LWF onderstaand statement gepubliceerd over de situatie in Gaza.

De Verenigde Naties hebben een door de mens veroorzaakte hongersnood in Gaza bevestigd. Maandenlange blokkades en oorlog hebben de bevolking van Gaza voedsel, medicijnen en veiligheid ontnomen.

Oproepen tot een staakt-het-vuren vanuit de hele wereld zijn met tegenzin beantwoord en bemiddelingspogingen zijn vrijdeld.

Palestijnse burgers in Gaza worden uitgehongerd en tot het uiterste gedreven. Ziekten en gewonden hebben geen toegang tot noodzakelijke gezondheidszorg. De internationale mechanismen die zijn opgezet om dergelijke wrede daden te voorkomen, worden systematisch geblokkeerd.

Deze situatie is onhoudbaar.

Patiënten die levensreddende behandeling nodig hebben, moeten onmiddellijk toegang krijgen tot ziekenhuizen buiten Gaza, en mensen die met hongersnood te maken hebben, moeten het voedsel en de zorg krijgen die ze nodig hebben.

Het voortbestaan van de burgerbevolking in Gaza staat op het spel.

De LWF roept de bevolking van Israël, mensen van goede wil overal ter wereld en religieuze en politieke leiders op om onmiddellijk actie te ondernemen om het geweld en de wrede daden te stoppen, in het belang van alle mensen in het Heilige Land.

80 jaar later

Een bericht van de vicevoorzitters van de LWF in Europa.

Tachtig jaar geleden, op 8 mei 1945, vierden mensen in heel Europa het einde van de Tweede Wereldoorlog. Wat op Duitse bodem begon, had miljoenen kinderen, vrouwen en mannen het leven gekost. Voor veel Europese landen markeerde deze dag de bevrijding van het geweld en de terreur van het naziregime. Het markeerde ook het begin van de Sovjet-

bezetting en -onderdrukking in Oost-Europa.

Terwijl we deze dag herdenken, erkennen we de pijn uit het verleden en de wonden die nog steeds aanwezig zijn. We rouwen om de talloze verloren levens en het immense lijden veroorzaakt door oorlog en bezetting. Tegelijkertijd bevestigen we onze solidariteit met allen die vandaag de dag met oorlog, haat en geweld te maken hebben. Sinds de oprichting van de LWF in 1947 zet onze wereldwijde gemeenschap zich in voor de ondersteuning van mensen die gedwongen zijn hun huizen te ontvluchten. Deze inzet staat nog steeds centraal in de missie en het werk van de LWF.

Europa kende decennia zonder groot-schalige oorlog, maar onderging pijnlijke verdeeldheid tijdens de Koude Oorlog. De vreedzame revoluties van eind jaren tachtig wekten de hoop op een verenigd Europa, gekenmerkt door vrijheid, democratie en verzoening. Toch herinneren de oorlogen op de Balkan en de aanhoudende oorlog in Oekraïne ons eraan dat vrede kostbaar, kwetsbaar en nooit gegarandeerd is. We bidden dat onze Heer Jezus Christus vrede schenkt aan de hele wereld, vooral in deze moeilijke tijden. En we verbinden ons ertoe om onvermoeibaar te werken aan rechtvaardigheid, vrede en verzoening, niet als passieve toeschouwers, maar als actieve vrede-stichters.

We roepen wereldleiders op om rechtvaardige en vreedzame verzoeningen na te streven in alle conflicten en de meest kwetsbaren te beschermen. En we roepen kerken in heel Europa op om te bidden en te werken voor vrede, en alle inspanningen te steunen om

een einde te maken aan geweld en te werken aan transformerende vrede.

We doen dit in geloof, bemoedigd door Christus' woorden:

“Zalig de vrede-stichters, want zij zullen kinderen van God genoemd worden.” (Matteüs 5:9)

LWF strategie 2025-2031

De LWF-strategie voor de periode 2025-2031 is verankerd in hoop. Het beschrijft vier strategische prioriteiten die de komende zeven jaar richting zullen geven aan het werk van de Lutherse gemeenschap om hoop te delen, kerken te versterken en de wereld te beïnvloeden.

De strategie verwoordt de missie, visie en waarden van de organisatie en geeft aan hoe zij de besluiten van de Assemblee, die in september 2023 in Krakow, Polen, werd gehouden, zal implementeren.

De strategie is ontwikkeld via een uitgebreid proces waarbij de stakeholders van de LWF – lidkerken en partnerorganisaties – betrokken waren. Deze betrokkenheid benadrukte de steeds meer gepolariseerde wereld waarin kerken het evangelie getuigen, en de noodzaak voor de LWF-gemeenschap om diepere verbindingen, wederzijds respect en begrip voor de ervaringen van de leden te bevorderen. Een kernpunt van de strategie is het hooghouden van menselijke waardigheid en rechtvaardigheid, en tegelijkertijd het aanmoedigen van lidkerken om met hun levendige getuigenis bij te dragen aan het bereiken van de doelen van de LWF.

Burendag in Maarja Magdaleena

TEKST EN BEELD: RIANNE VEENSTRA

Als ik vrijdagmiddag laat het dorp Maarja Magdaleena in Estland binnenrijd, is de kerk niet te missen. Prominent staat zij te stralen in de zon. Even daarvoor had ik nog via de app contact met de dominee. Hij vertelde dat hij tot zes uur in de kerk zou zijn. Maar waar ik ook kijk, geen dominee te vinden. Alleen een man op een grasmaaier. En die grasmaaier maakt een enorme herrie. Voor de zekerheid ga ik toch maar even de dominee bellen. Tot mijn grote verbazing neemt de man op de grasmaaier de telefoon op. Het blijkt de dominee te zijn.

Het brengt het gesprek meteen op de situatie in plattelandsgemeenten in Estland. Als dominee word je geacht aanwezig te zijn in je gemeente. Maar als niemand een beroep op je doet op een vrijdagmiddag, dan doe je gewoon andere noodzakelijke klussen. Zoals het maaien van het enorme grasveld om de kerk heen. Het blijkt overigens het voormalige kerkhof te zijn, dat in het Sovjettijdperk naar een nieuwe locatie moest verhuizen. “Ga naar een kerkhof, en je ontdekt hoe weinig christelijk de mensen hier nog zijn”,

zegt de dominee. “Er zijn nauwelijks meer grafstenen met een kruis erop”.

Als hij mij de kerk laat zien, gaat het verhaal verder. Over de zondagochtend dat er misschien zo’n 15 mensen in de kerkdienst komen. Dat er geen geld is om de kerk op te knappen, en dat in de herfst en lente stukjes verf van het plafond naar beneden komen. Ook, dat over het algemeen de dominee in een kleine plattelandsgemeente weinig verdient, en dat de meeste dominees dan ook een tweede baan hebben. Maar hij voelt zich verantwoordelijk voor deze gemeente en samen met vrijwilligers probeert hij het huis naast de kerk op te knappen zodat hij er ooit samen met zijn vrouw kan gaan wonen. Dat huis is nu deels in gebruik als bibliotheek en gemeenschapscentrum.

De volgende ochtend ga ik met hem op pad naar wat naburige gemeenten. Daar blijkt van alles aan de hand te zijn, maar wel op een leuke manier: het is ‘Dag van het landschap’ of zoiets. Het is vergelijkbaar met onze Burendag (en op dezelfde dag!). Er zijn allerlei activiteiten te beleven en de kerken doen eraan mee. Werd in het verleden de kerk nog als buitenstaander gezien, er begint inmiddels echt iets te veranderen. De plaatselijke overheid en organisaties zoeken contact met de kerk, of andersom: de kerk zoekt contact met de buurt. In de ene plaats is het de kerk die cultuur brengt (met bijzondere musici die een concert geven), in een andere plaats vraagt de overheid of er rondom de kerk een markt mag zijn.

In een van de kerken hebben ze tijdens de coronatijd een schuur leeggehaald, waar hout voor de winter opgeslagen was. Ze hebben er gezamenlijk een koffiehuisje van gemaakt dat in de weekenden en op feestdagen geopend is. Er wordt op Burendag koffie verkocht met gebak en er is ook een loterij. Omdat ik onpartijdig wordt geacht, mag ik het winnende lot trek-

ken. De gelukkige winnaar van de hoofdprijs, een prachtige taart, is een jongen van zeven. Hij is op de fiets gekomen en hij heeft een rugzakje waar hij de taart in wil doen (...), maar de dames van het koffiehuis regelen gelukkig dat de taart per auto thuisbezorgd wordt.

In de regio zijn nog meer initiatieven die vertellen over een toenemende vraag van de overheid om samen te werken. Soms op het gebied van pastoraat (geestelijke verzorging) in huizen voor senioren of in ziekenhuizen, soms op het gebied van cultuur. Het is zoeken voor de kerk en voor de dominees op welke vragen van de overheid zij een antwoord kunnen zijn. Wat ze in ieder geval blijven doen is kerkdiensten houden, ook al is het voor 10 tot 15 personen. Die zondagochtend mag ik weer meedoen in zo’n dienst. Weinig mensen, maar een dominee (de grasmaaiende) die prachtig zingt en de liturgie van eeuwen terug tot leven weet te brengen. Knielend voor het altaar bij het avondmaal. Eerbied alom. De kerk blijft voorlopig aanwezig in de buurt. Ook al is het in Maarja Magdaleena zonder Burendag.

Koninginnezing 2025 op Pelgrimage

Van 1 tot en met 4 mei 2025 was alweer de 17de editie van Koninginnezing. Deze keer in Hengelo (Gelderland) met een dienst en een koffieconcert in de Catharinakerk in Doetinchem, waar dominee Margo Jonker de dienst leidde.

TEKST EN BEELD: FEMKE AKERBOOM

Koninginnezing is in 2006 ontstaan door een vaste groep vrienden van de lutherse muziek-dagen/weekenden/Werkweken; voor de grap begonnen zij zelf een gezins-muziekweekend. Zij deden dit omdat door alle inmiddels geboren kinderen deelname aan de Lutherse Werkweek voor Kerkmuziek niet meer mogelijk was. Het concert viel dat jaar op 30 april Koninginnedag, waardoor de naam 'Koninginnezing' (KoZa) snel gekozen was.

Het jaar daarop werd besloten om nog een keer bij elkaar te komen maar dan professioneler en met vaste oppassers. Zo groeide KoZa, inclusief dirigenten en kinderleiders, in 2025 uit tot 90 deelnemers variërend in leeftijd van 0 tot 80, als Stichting Koninginnezing compleet met meerjarenbeleidsplan en evaluatievragenlijsten. De kleine kinderen van toen zingen nu mee bij de volwassenen of zetten zich in als kinderleiding voor de nieuwe club kleine kinderen. De deelnemers worden opgesplitst in koren naar leeftijd. Er is een koor voor de kleintjes, voor de schoolgaande kinderen, jongeren/kinderleiding en de volwassenen. Ook wordt instrumentale muziek gemaakt. Dankzij de kinderleiding kunnen de ouders met een gerust hart repeteren;

bij iedere maaltijd, pauze en gezamenlijke activiteit is iedereen samen. Er is een kookploeg onder de bezielende leiding van Mascha de Haan die elke avond weer voor de hele groep een heerlijke maaltijd op tafel zet. De muzikale leiding is al jaren in handen van onder anderen Jeroen de Haan en Mark Tempelaars, aangevuld door wisselende dirigenten. Dit jaar waren Gertine Hoefnagel en Wibren Jonkers er weer voor de kinderen en nieuw als dirigent, hij was al eerder deelnemer, Luuk Schuurman.

Elk jaar heeft thema; dit jaar gingen we met z'n allen op pelgrimage. Dit hield ook in, dat we in groepjes op pelgrimstocht gingen vlakbij de accommodatie compleet met KoZa rugzak en opdrachten, onder leiding van onder andere Petra Lip. Het thema kwam uiteraard ook terug in de muziek.

Zo zongen de kinderen onder andere 'Row your boat' en 'met wind in de haren en zon in de rug'. De volwassenen zongen van Felix Mendelssohn Bartholdy 'Herr Gott, du bist uns're Zuflucht für und für' (Psalm 90), 'Mon Dieu me paist' (Psalm 23) van Jan Pieterszoon Sweelinck en van Johannes Brahms 'Warum ist das Licht gegeben dem Mühseligen'. Als afsluiter zongen alle KoZa-deelnemers gezamenlijk het 'Cantate Domino' (Psalm 98) van Karl Jenkins.

Elke ochtend, na de eerste koffie, is er ochtendgymnastiek, waarna we de dag fris kunnen beginnen. Op de tweede avond is de altijd populaire kinderdisco en op de laatste avond KoZa Got Talent waar iedereen zijn of haar talenten kan tonen.

Inmiddels was ook bekend, dat Jeroen de Haan voor de laatste keer aanwezig was als een van de dirigenten van KoZa. En iedereen die weleens het genoeg heeft gehad om Jeroen als dirigent te hebben, zal begrijpen, dat dit een groot verlies zal zijn. Dan heb ik het niet alleen over zijn directie talent, maar ook zeker over zijn gulle lach en humor. Want daarmee gaat alles veel gezelliger.

Uiteraard hebben de deelnemers Jeroen toegezongen met een zelfgemaakt lied en spraken we de hoop uit dat hij ooit als deelnemer zijn gulle lach nog eens laat horen.

In 2026 is Koninginnezing van donderdag 30 april tot en met zondag 3 mei in Het Zwaluwnest in Ter Aar. Voor meer informatie, aanmelding of een impressie van de muziek kunt u de website of het youtube- kanaal van Koninginnezing bezoeken.

<https://www.koninginnezing.nl/>

<https://www.youtube.com/@Koninginnezing>

Netwerkdag kerkmusici

In mei dit jaar werd de eerste netwerkdag voor kerkmusici georganiseerd in de Lutherse kerk in Woerden. Een dag om in een collegiale sfeer te netwerken en van gedachten te wisselen over kerkmuziek en het Global Lutheran Songbook.

TEKST: INGEBORG KRIEGSMAN – BEELD: PETRA LIP

Bij Jeroen de Haan en Petra Lip ontstond het idee voor een netwerkdag na gesprekken met Andreas Wöhle, tot voor kort president van de lutherse synode, over kerkmuziek en het Global Lutheran Songbook. Het bleek een goed idee want uit het hele land kwamen kerkmusici/organisten van alle leeftijden naar Woerden om een dag bezig te zijn met kerkmuziek, maar dan niet achter het orgel.

De netwerkdag vind ik een heel waardevol initiatief. Het ontmoeten van collega's was plezierig en de gesprekken met de aanwezige synodeleden waren hopelijk nuttig. Wat mij betreft zou het goed zijn om zo'n dag jaarlijks te houden en dan liefst steeds op een andere (Lutherse) plek.

Er werd gesproken over duurzaam musiceren in de Lutherse traditie. Hoe ervaart de kerkmusicus zijn/haar positie, wat kan men betekenen voor de gemeente en voor elkaar. Wat is er eventueel nodig om die positie te versterken. Maar ook: op welke manier kunnen financiële middelen beschikbaar komen voor het voortbestaan van met name de lutherse kerkmuziek en het uitdragen daarvan.

De aanwezigen gingen in groepjes uiteen om daarover te praten. Aan die tafels ontstonden waardevolle gesprekken. Dagvoorzitter (en oud-kerkenraadsvoorzitter van luthers Woerden) Maarten van Diggelen leidde de gesprekken. De ervaringen en suggesties worden op korte termijn gebundeld tot een verslag. Daar kan dan weer op worden voortgeborduurd tijdens voorstellen aan de synode. Ook waren er leden van de (oude) synode aanwezig, die eveneens deelnamen aan de groepsgesprekken. Hun ervaringen deze dag worden gedeeld met de nieuwe synode. Het doel van deze dag was om vanuit de Stichting BILT geld beschikbaar gesteld te krijgen om het voortbestaan van het lutherse geluid te ondersteunen. Door sommige

gemeenten wordt al subsidie aangevraagd bij BILT voor projecten, maar dit is niet genoeg bekend.

Global Lutheran Songbook

Daarnaast was er ook aandacht voor het Global Lutheran Songbook. Exemplaren van dit Songbook zijn verstuurd naar alle Lutherse gemeenten zodat ze liederen kunnen 'proeven'. Waardevol bleken de gesprekken daarover van de musici onderling. Sommige liederen zijn toegankelijk, sommigen minder. Maar ook over sommige teksten werd gediscussieerd. Het bleek vooral een mooie kennismaking. Het Songbook is nog in ontwikkeling en bevat liederen uit de hele wereld waarbij je goed moet bedenken wanneer je een lied kunt inzetten tijdens de eredienst. Het is zeker geen vervanging voor het Liedboek, maar eerder een globale aanvulling.

Netwerken

Tijdens de extra lange lunchpauze was ruimschoots de tijd voor de organisten om te netwerken. Zo werden nieuwe contacten gelegd en oude weer opgehaald. Rondom de goedverzorgde lunchtafel stonden groepjes gezellig met elkaar te praten.

De ervaringen uit deze netwerkdag zullen onder andere worden gebruikt voor een betere ondersteuning van kerkmusici en naar meer aandacht voor de opleiding van kerkmusici, ook amateurs. Dit zal zich niet beperken tot de Lutherse gemeenschap maar de bedoeling is dit PKN-breed op te pakken.

Ik wacht een terugkoppeling van de synode af en ben benieuwd wat daaruit komt.

'Wij moeten Gode zingen'

Zingen op bevel!

Sommigen vinden dat het momenteel een beetje komkommertijd is in het kerkelijk jaar. Het Hoogfeest van Pinksteren ligt alweer ver achter ons en (misschien) reikhalzend kijken we uit naar de tijd van Advent.

TEKST: JEROEN DE HAAN

Kerkelijke komkommertijd? Niets is minder waar. De afbakening van de kerkelijke herfsttijd is niet scherp te trekken. De joodse kalender daarentegen is duidelijk. *Tisjri* is de eerste maand van het joodse jaar en telt 30 dagen. Deze maand valt ongeveer samen met de tweede helft van september en de eerste helft van oktober van de gregoriaanse kalender. In de maand *Tisjri* vallen er vier feesten: *Rosj Hasjana* (Nieuwjaar), *Jom Kipoer*, (Grote Verzoendag), *Soekot* (Loofhuttenfeest) en *Simchat Thora* (Vreugde van de Wet).

Tegen deze achtergrond sta ik graag stil bij een bekend lied: 'Wij moeten Gode zingen'. De huidige generatie protestantse vijftigplussers is er waarschijnlijk mee opgegroeid. Zo'n vijftig jaar geleden was er iedere week zendtijd voor 'Het lied van de week', zowel op radio als op televisie. Naar aanleiding hiervan werd op lagere scholen wekelijks een nieuw lied ingestudeerd. Zo'n veertig jaar na dato hebben we het Liedboek 'Zingen en bidden in huis en kerk' (2013) waarin 'Wij moeten Gode zingen' (lied 713), wederom is opgenomen.

De melodie

Een grote eenvoud kenmerkt de melodie en sluit volmaakt aan op het

spreekritme van de tekst. Het tot spreekwoord geworden citaat van Goethe 'In de beperking toont zich de meester' geldt Willem Vogel hierbij. Misschien is het aardig om te weten dat de melodie ouder is dan de tekst,

De tekst

In zijn boek *'Zuivere, eerlijke, oprechte kerkmuziek. Leven en werk van componist en kerkmusicus Willem Vogel'* (2024), dateert Christiaan Winter de tekst van 'Wij moeten Goede zingen' op 1960.

Willem Barnard schreef hierover zelf in het Compendium bij het Liedboek voor de Kerken: 'Het lied 'Van de

hier aan de wilgen'- de titel zegt het al - beroept zich op de verhalen over de Babylonische ballingschap. Het begin van

Psalm 137 is in die titel en in de

aanhef van de

4e strofe herkenbaar.' Bar-

nard doet daarmee op

het Loofhut-

tenfeest. Het

Hebreeuwse woord *Soekot*

betekent 'tabernakels' of 'hutten'.

Het Loofhuttenfeest is een vreugde-

feest, dat herinnert aan het moment dat de

Israëlieten in hutten leefden tijdens hun verblijf in de

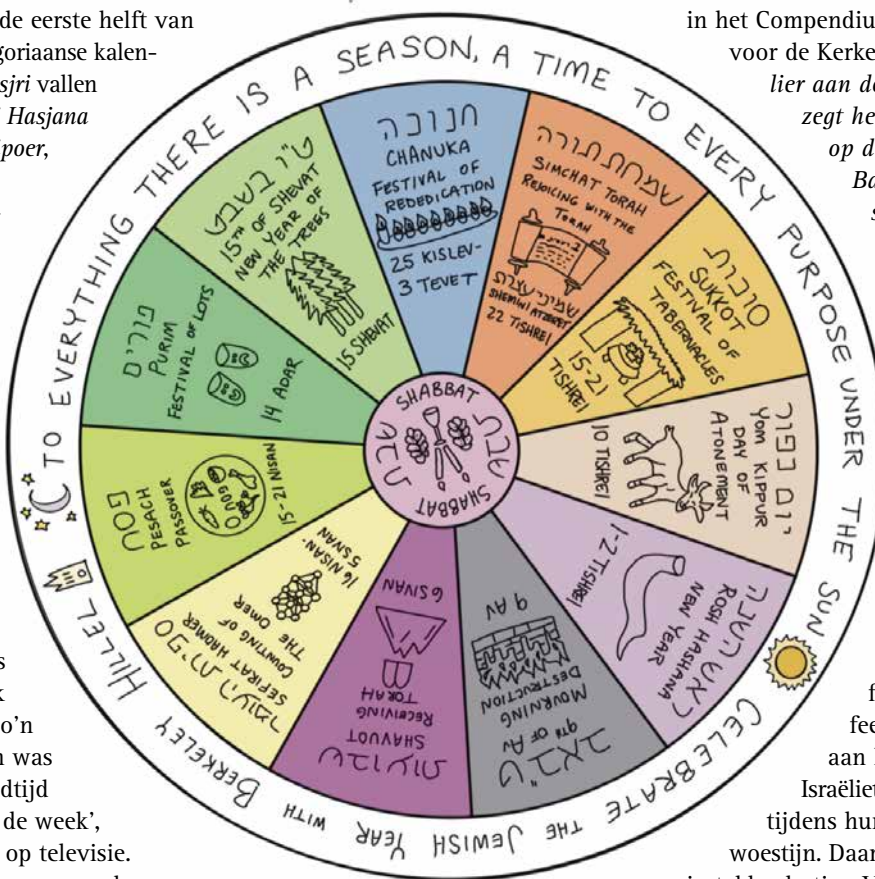
woestijn. Daar woonden ze buiten in takkenhutjes. Voor wie in deze

Babylonische ballingschap leefde (597-536 v. Chr.) was geen terugkeer

mogelijk.

Zingen op bevel

'Wij moeten Gode zingen' is zingen op bevel. Dat is wat de Israëlieten overkwam. De Babyloniërs, die de Israëlieten mishandelden, vroegen hen om een lied te zingen over Sion.

want al in 1959 schreef Vogel deze melodie bij een tekst van Josephus Maria Emil Keet (1916-1995). Keet werd in 1957 in Amsterdam rector van Huize Sint-Bernardus en tevens algemeen adviseur van alle Amsterdamse katholieke sociale organisaties. Vanuit het Amsterdamse zullen Vogel en Keet elkaar gekend hebben.

Sion, de berg van Jeruzalem. De plek waar het joodse volk zich met hun God verenigd voelde. Aan hen werd gevraagd te zingen over de tempel die door de Babyloniërs tot puin was geslagen. Psalm 137 is een lied op Sion waarin de Israëlieten uitzingen waarom ze geen lied op Sion kunnen zingen. Dit lied is een vitale kracht tegenover de chaos waarin de Israëlieten zich bevinden.

Met dit 'zingen op bevel' legde Barnard ons de drie woorden Halleluja (loof de Heer), Kyrie (Heer, ontferm U) en *Misericordia* (genade, barmhartigheid) dicht bij elkaar in de mond. Geheel overeenkomstig de joodse feesten in de maand Tisjri.

Móeten als in: 'het past ons'

Wie nu de tekst van Barnards 'Wij moeten Gode zingen' zingt, hoort de verbanden met de joodse feesten en

met psalm 137. De vreemdelingen in strofe 1 krijgen hiermee gezicht; dat zijn de ballingen die de Heer lof zingen. Strofe 3 opent met 'al leeft uw volk verschoven'. Dié tekst kende Barnard omdat hij samen met Muus Jacobse de Geneefse psalm 25 vertaalde. In die Geneefse psalm staat in de achtste strofe 'eenzaam ben ik en verschoven, ja de ellende drukt mij neer'. Ellende betekent letterlijk 'uitlandig'. Daarmee raakt en haakt het aan de ballingen. In strofe 4 citeert Barnard psalm 137 vers 2. Strofe 5 is een en al gloria.

Voor wie denkt 'moeten Gode zingen'? Daarbij breng ik een nuance aan. Dat 'moeten' is op te vatten als 'het past ons'. En dan krijgt het direct een andere toon.

'Wij moeten Gode zingen' is een lied van gevangenschap dat hier bevrij-

dend uitgezongen wordt! Een lied dat actueel blijft vanuit persoonlijk perspectief. Een lied dat actueel is in de roerige tijden in deze wereld. Tijdloos dus, net als die melodie ...

WARTAAAL

Identiteit – blijven en gaan, gaan en blijven

TEKST EN BEELD: DETLEF BOHLKEN

Ik was dit jaar met mijn jongens op vakantie, onder andere in Moldavië. Aan de grens werd al duidelijk dat het geen gewilde toeristische bestemming is – we kregen vooral vragen wat wij in Moldavië van plan waren. Er wordt daar heel goede wijn gemaakt, dus daar hebben we het maar op gehouden.

Daar heb je dus al een deel van de identiteit. Lange tijd werd de wijn vooral voor Rusland geproduceerd, maar nu ook steeds meer voor Europa. En daar komen we dan ook bij de hoofdvraag van dit land. Ooit was het een Sovjetrepubliek maar nu kijkt de meerderheid richting de Europese Unie. Vooral de mensen uit de hoofdstad – er zijn twee delen die nadrukkelijk aan de relatie met Rusland vasthouden: Transnistrië (of Pridnestrovië) en Gagaoezië. Beide delen horen bij Moldavië, maar Transnistrië lijkt toch echt op een eigen land met een heuse grens, met eigen valuta, eigen taal ... maar van de andere kant wordt het bijna door geen enkel land erkend. Gagaoezië is wel een stuk meer geïntegreerd, maar heeft ook een eigen taal en vooral veel sentiment richting Rusland.

Waarom is dat nou zo interessant? Ik zou niet zeggen dat Moldavië een voorbeeld is hoe je ondanks verschillen toch goed met elkaar om kunt gaan. Eigenlijk lukt dat niet namelijk. Maar het zette me aan het denken. Over mijn eigen identiteit – wie ben ik eigenlijk? Als Duitser in Nederland. Als

Lutheraan binnen de PKN. Als religieus mens in een seculiere samenleving.

Uit Moldavië vertrekken veel mensen om tijdelijk ergens anders te gaan werken, maar de meesten komen na een tijdje weer terug. Zo voelt dat ook een beetje voor mij. Je gaat soms even op afstand en bent soms weer dichterbij. Maar je identiteit loslaten doe je nooit.

Zo kan ik ook de lutherse synode weer achter me laten – voor even?

Wandeling door de achtertuin van Breda

Wandel door het Mastbos, de 'achtertuin' van Breda, en eindig in het stadshart, waar de Grote Kerk bijna elke dag gratis toegankelijk is voor bezoekers.

TEKST EN BEELD: JANET VAN DIJK

Afwisselend

De NS-wandeling Mastbos Breda is een prachtige en afwisselende wandeling. Ze begint en eindigt bij station Breda, gaat vervolgens door een stuk stad om uit te komen bij het Mastbos, een van de oudste aangeplante naaldbossen van Nederland. De wandeling doorkruist een stuk van het bos, gaat daarna door de groene weides van het Markdal en door de wijk Ginneken naar het stadshart van Breda, waar een bezoek aan de Grote Kerk een mooi sluitpunt van de route is.

Kasteel van Breda en Mastbos

Het begin van de wandeling voert onder meer langs het Kasteel van Breda. Het kasteel dateert uit 1350 en werd jarenlang bewoond door onder meer Willem van Oranje en zijn zoon prins Filips Willem. Tegenwoordig wordt het gebruikt door de Nederlandse Defensie Academie (voorheen KMA). Via een mooie wijk gaat de wandeling naar het Mastbos. Graaf Hendrik III van Nassau liet het bos ruim 500 jaar geleden aanleggen met dennenzaad uit Duitsland. Willem III van Oranje beheerde het bos. Het leverde hout voor onder meer de Spaanse vloot en de mijnbouw. Het bos fungeerde ook als jachtterrein voor de 'Heeren van Oranje'. Tot 1899 was het bos eigendom van het koninklijk huis. Tegenwoordig is het bos vooral een prachtige wandelplek met talloze routes.

Markdal, Ginneken en Grote Kerk

Na het bos volgen de groene weides van het Markdal en Ginneken, vroeger een zelfstandig villadorp, nu deel van de gemeente Breda. De route voert langs veel winkels en horeca, waar Ginneken bekend om staat. De laatste bezienswaardigheid is de Grote of Onze Lieve Vrouwekerk, oorspronkelijk rooms-katholiek maar sinds de Beeldenstorm in 1566 protestants. Dit rijksmonument is tegenwoordig een 'podium voor kunst, cultuur en ontmoeting', de Protestantse Gemeente Breda houdt er alleen in de zomer nog vieringen. De kerk is een bezoek waard vanwege het monumentale interieur, de middeleeuwse muurschilderingen en de praalgraven van de Nassaus. En, boven op de toren, een prachtig uitzicht over de stad. Gratis toegankelijk en bijna elke dag geopend voor bezoekers. Even sfeer proeven? Neem een digitale wandeling op grotekerkbreda.nl/bekijk-de-kerk-in-3d.

De route is 14 km lang en op verschillende manieren in te korten. Te downloaden op ns.nl > dagje uit > wandelroutes (ook als GPX). Kijk voor een uitgebreide beschrijving op petrus.protestantsekerk.nl/series/rondje-om-de-kerk > Wandeling door de achtertuin van Breda.

Van hogerhand

In 1996 verscheen een studie van dominee Eddy Hallewas over de zegening van levensverbintenissen, waarna zijn medewerking werd gevraagd aan de voorbereiding en publicatie van het tweede deel van het Dienstboek van de Protestantse Kerk 'Leven, Zegen, Gemeenschap'. In juni dit jaar verscheen zijn laatste studie over zegenen en zegenrituelen: *Van Hogerhand*. Tijdens de presentatie waren ook de emeritus predikanten Hans Uytenbogaardt en Hans Mudde aanwezig, die hem hebben bijgestaan bij het schrijven.

TEKST: HANS UYTENBOGAARDT

In deze bijzondere studie wordt vanuit verschillende invalshoeken bekeken wat zegen en zegenen zou kunnen zijn: bijbels-theologisch, Luthers-theologisch, liturgologisch en ritueel in de bredere context van de religiewetenschap. Het boek bestaat uit drie delen: Riten, Mythen en opnieuw Riten, maar dan vanuit een andere invalshoek, namelijk alle orden over de zegeningen in het tweede deel van het Dienstboek van de PKN. Daar zitten ook kritische kanttekeningen bij.

Een voorbeeld

In het spoor van de Kerkorde PKN moest de Commissie voor het Dienstboek de zegening van het huwelijk beperken tot het 'inzegenen van het huwelijk van man en vrouw' en onderscheid maken met het 'zegenen van andere levensverbintenissen'. Dat hield verband met de kerkpolitieke verhoudingen in die tijd. Hallewas schrijft hierover: 'het gebruik van dat woord 'inzegening' bedoelt het constitutieve moment van de levensverbintenis aan te merken. Maar de rechtsgeldigheid kan alleen verkregen en gegarandeerd worden door de overheid. Het wordt langzaam de hoogste tijd dat de kerk afrekenet met het verleden en erkent dat een huwelijk in onze samenleving een taak is van de overheid.'

'In de formulering *de inzegening van het huwelijk van een man en een vrouw* zit nog een addertje onder het gras, want hier wordt nadrukkelijk over het huwelijk van een man en een vrouw gesproken. Sinds 1 april 2001 kunnen in ons land niet alleen een man en een vrouw met elkaar in

het huwelijk treden, het huwelijk is ook opengesteld voor twee personen van hetzelfde geslacht.'

'Van Hogerhand' is zeer toegankelijk geschreven en is voor iedere geïnteresseerde te volgen, ook voor mensen zonder theologische opleiding.

'Van Hogerhand' is een bijna voltooide studie over zegenen. Een uitgebreid standaardwerk over het zegenen in de lutherse traditie.

De presentatie vond plaats in de evangelisch-lutherse kerk in Ede, de laatste standplaats van dominee Hallewas.

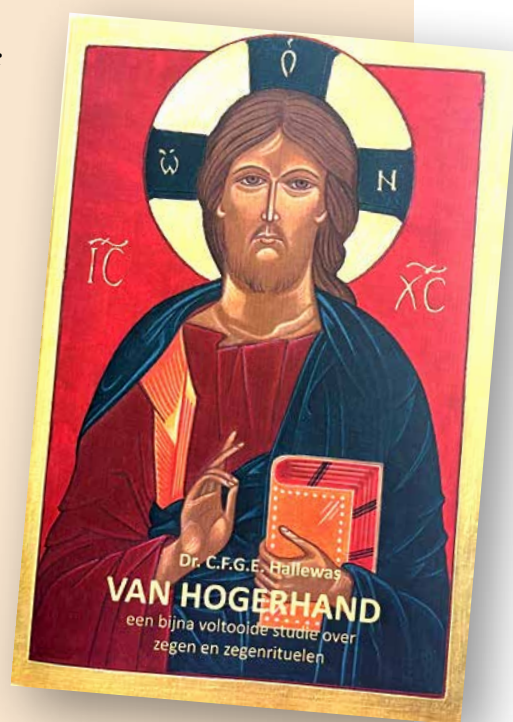
Uit het hele land waren geïnteresseerde collega-predikanten naar de presentatie van dit bijzondere naslagwerk gekomen, en om gelijk een exemplaar te kopen. Van Hogerhand is nu te koop bij de Stichting Lutherse Uitgeverij & Boekhandel (SLUB).

ISBN: 978-90-76093-66-6

Auteur: C.F.G.E. Hallewas

Prijs: € 32,50

Bestellen via: www.slub.nl
of info@slub.nl

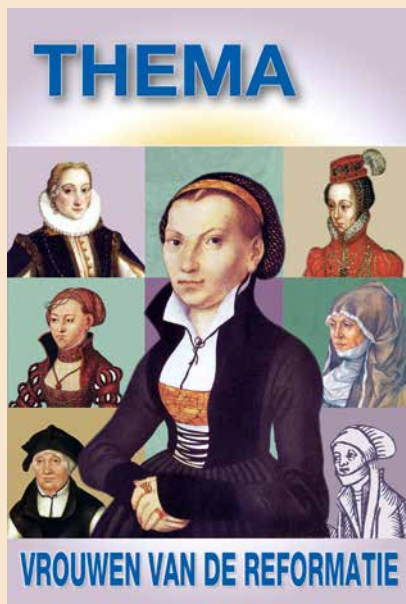

HAARLEM. Zaterdag 5 juli mochten ruim 200 Haarlemse kinderen in de zaal van een buurtcentrum naar eigen inzicht een vakantietas vullen. Een feest voor kinderen die om financiële redenen in de zomermaanden niet op vakantie kunnen. Om dit mogelijk te maken hebben zestien Haarlemse kerken een grote hoeveelheid speelgoed of geld ingezameld. Nadat het speelgoed naar de kerk was gebracht kenden vrijwilligers punten toe aan al dat speelgoed dat vervolgens werd uitgesteld op lange tafels. Elk kind mag voor twintig punten zijn eigen vakantietas vullen.

ZUTPHEN. In de zomermaanden opent de lutherse kerk haar deuren voor voorbijgaand publiek en gemeenteleden. Met als doel om de kerk meer present te laten zijn in de binnenstad en open te staan voor geïnteresseerden. Dominee Wiert Sarolea is meestal aanwezig en gaat, indien gewenst, in gesprek met de mensen. Ook een 'kerkwacht' en gastvrouw uit de gemeente zijn aanwezig. Voor wie wil is er gratis koffie of thee.

LEERDAM. Tussen Luthers Leerdam en Kerk aan de Linge (KadL) bestaat al geruime tijd een prima samenwerking in de vorm van gezamenlijke viering van erediensten, (kunst)vespers en cantatediensten. De lutheranen (nu in een kwetsbare positie) gingen in gesprek om intensievere samenwerking. Hun vraag was: "Wij zoeken als gemeente een plek waar we (deels) onze identiteit kunnen behouden en het lutherse uit kunnen dragen". De vieringen in deze protestantse (wijk) gemeente met veel aandacht voor de (klassieke) liturgie worden zeer gewaardeerd. Gesproken wordt nu (ook met de gemeente) over de verdere vormgeving van meer samenwerking.

GRONINGEN. Het was een prachtige dag, de jaarlijkse buitendag van de vijf noordelijke lutherse gemeenten. Op 15 juni was Groningen gastheer/vrouw. In de lutherse kerk begon al vroeg de eredienst, inclusief het Heilig Avondmaal, met een opkomst van zo'n 60 mensen. De Lutherse Cantorij

Groningen

zong de sterren van de hemel. Na de dienst was er koffie met koek en een rondleiding in de Lutherzaal. Na de stadswandeling volgde een hartelijke ontvangst in de Doopsgezinde Kerk in Groningen met een uitgebreide feestelijke lunch.

Rond deze dag, 500 jaar geleden, trouwde Luther met Katharina van Bora. Dominee Susanne Freytag hield een lezing over de belangrijkste vrouwen van de reformatie en benadrukte terecht dat de ideeën van Maarten Luther zich nooit zo wijd zouden hebben verspreid zonder de inzet van vrouwen. Dat maakte deze dag extra bijzonder; er werd afgesloten met een vesper.

Nijmegen

NIJMEGEN. Op 22 juni kreeg de lutherse kerk in Nijmegen weer bezoek van de Evangelische Michael Bruderschaft uit Duitsland. Het thema van deze gezamenlijke bijeenkomst was 'Verzet en Geduld' met ter inspiratie *Jacobus 5:7-8*: 'Heb geduld, broeders

en zusters, tot de Heer komt. Denk eens aan de boer, die geduldig blijft wachten op de kostbare opbrengst van zijn land, tot de regens van najaar en voorjaar zijn gevallen.' Gesproken werd over de spiritualiteit van natuurlijke processen: soms moet je wachten; soms moet je in actie komen. Wilma Oldenhof opende de bijeenkomst met het lezen van 'Wenn Ich durch Gottes Garten geh'.

HEERLEN. De achter en zijwanden van de lutherse kerk in Heerlen zijn recent bekleed met een akoestische lattenwand. Niet alleen is de predikant nu ineens beter te verstaan, ook werd de kerk intiemer. Dat was met de rode stoelen ook al een stuk verbeterd. In het najaar worden er voorzetramen geplaatst boven in de kerkmuren om de isolatie te verbeteren. Ook komt er een schildersploeg langs.

Woerden

WOERDEN. Dit jaar is het 500 jaar geleden dat Jan de Bakker uit Woerden werd geëxecuteerd vanwege zijn geloof. Een jongeman (26), die het lef had om anders te denken. Jan was de eerste Nederlandse protestant die om zijn geloof op de brandstapel belandde. Geboren en getogen in Woerden, werd hij priester maar brak met de kerk en trouwde met zijn buurvrouw. Zijn radicale ideeën over

geloof en kerk waren de autoriteiten een doorn in het oog. Op 15 september 1525 werd hij in Den Haag ter dood gebracht. Woerden staat 500 jaar later stil bij zijn leven – en bij de vragen die hij oproept. Was Jan een martelaar? Een opstandeling? Een populist avant la lettre? En wat kunnen we van hem leren in deze tijd? Hoe gaan we anno nu om met mensen die anders denken? Zie ook pag. 8 in dit nummer.

Breda

BREDA. Op het Stadserf in Breda is een bijzonder moment gemarkeerd in de restauratie van de eeuwenoude muur uit 1738. Wethouder Jeroen Bruijns metselde hiervoor symbolisch een steen, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de lutherse kerk én het stadhuis. Beide zijn al eeuwen goede burens. De historische muur staat daarmee letterlijk en figuurlijk voor de scheiding tussen kerk en staat. De muur is van grote historische waarde, maar raakte door verzakking van de fundering flink uit het lood. De komende tijd wordt hij steen voor steen afgebroken, schoongemaakt en opnieuw opgebouwd op een stevige fundering. Zo blijft dit stukje Breda's erfgoed behouden.

OOST- GRONINGEN. Onder ideale weersomstandigheden werd op 18 juli genoten van een mooi kampvuurconcert in de bostuin naast de kerk in Pekela. Groninger streektaalzanger Klaas Spekken had een gitarist en een zangeres uitgenodigd, die samen met hem zongen en speelden. Liedjes van bekende artiesten kregen een eigen draai en soms zelfs eigen teksten. Het publiek mocht uit volle borst meezingen, waar gretig gebruik van werd gemaakt. 13 september weer, maar dan in de kerk met een speciale 'Grunneger Oavend'.

'T Gooi

'T GOOI. Onze voorjaarstocht op 21 mei ging naar Twente. Via een mooie route reden we via Lunteren en Hengevelde door naar Enschede voor bezoek met een rondleiding aan het synagogecomplex, voor velen herkenbaar aan de drie markante koperen koepels. Het centrale deel van het gebouw omvat de grote sjoel, de dagsjoel en de kerkenraadskamer. De synagoge is ontworpen door architect Karel de Bazel. De art-deco stijlelementen uit de Amsterdamse School zijn duidelijk te herkennen. In combinatie met de oriëntaalse stijl van de grote sjoel leidde dit tot een meesterlijk totaalontwerp, waarin een grote mate van harmonie is bereikt. Naast bijzondere mozaïeken is de grote sjoel rijk aan symboliek, uitgebeeld in de glas-in-loodramen en het houtsnijwerk. Getalswaarden spelen hierbij een grote rol. Zo zijn in de prachtige koepel de afbeeldingen te zien van de twaalf stammen. Het gebouw zelf werd tijdens de Tweede Wereldoorlog in gebruik genomen door de Sicherheitsdienst. Het mag als een wrange ironie van de geschiedenis gelden dat het gebouw daardoor intact is gebleven en dat,

ondanks de bewogen geschiedenis, het interieur vrijwel volledig is bewaard. Na de oorlog werd het gebouw weer als synagoge in gebruik genomen. De synagoge van Enschede geldt als een van de mooiste van Europa.

KrisKrasKort is een rubriek voor berichten en activiteiten uit de lutherse gemeenten in Nederland. Heeft u leuke, interessante, belangrijke én humoristische berichten over uw gemeente of kerkgebouw om te delen in elkkwartaal? Stuur ze me! Om op de hoogte te blijven wat er speelt in de lutherse gemeenten ontvang ik graag uw kerkblad. Een aantal gemeenten doet dit al, maar ik heb ze nog niet allemaal. Zet mij graag op uw verzendlijst. Ik hoop op goede samenwerking.

*Met vriendelijke groet,
Martin de Groot*

*info@martindegroot.nl of
redactie@elkkwartaal.nl*

Activiteiten

In **elkkwartaal** besteden we aandacht aan lutherse activiteiten in het land. Belangrijk doel hiervan: landelijk bekendheid geven aan activiteiten bij zoveel mogelijk lutheranen en betrokkenen, zodat die kunnen deelnemen.

NLVB Studiedag

WANNEER: Zaterdag 27 september van 10:00-16:00
WAAR: Opstandingskerk, Het Kant 1, 3995 DZ Houten
Thema: Is een vrouwenvereniging vandaag nog actueel. Met een positief antwoord - een pleidooi voor vrouwenbewegingen, die opkomen voor inclusie en gender. Tevens aandacht voor het jaarthema 'Gelovige vrouwen onderweg'
Aanmelden: h.v.axler@gmail.com

Schubert Salon

WANNEER: Zondag 5 oktober van 16:00-17:30 uur
WAAR: Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam
Kom naar de warme en intieme klanken in deze Schubert Salon waar pianiste Alexandra Nepomnyashchaya en violiste Isabelle Seula Lee werken van Schubert spelen. Ontdek Schuberts unieke talent voor het creëren van eenvoudige maar prachtige melodieën die naadloos overvloeien tussen viool en piano, met momenten van intieme dialoog, warmte en spanning. Kom en ervaar de charme van Schuberts lyriek, waar elke frase zingt met elegantie en expressie.

Jubileumdienst

WANNEER: Zondag 12 oktober, aanvang 13.30 uur
WAAR: Voormalige Lutherse kerk De Kopermolen, Von Clermontplein 11, Vaals.
De lutherse gemeente Zuid-Nederland herdenkt op 12 oktober 2025 het 100-jarig jubileum van de kern Zuid-Limburg (Heerlen) en het 75-jarig jubileum van de kern Eindhoven met een feestelijke kerkdienst.
Na afloop is er gelegenheid om na te praten en/of kennis te maken onder het genot van een kopje koffie of thee met traktatie en daarna in een gezellige nazit met een drankje en hapjes.
Aanmelden bij Gerda Boon: gerda.boon@hotmail.com

Inspiratiefestival

WANNEER: Vrijdag 17 t/m zondag 19 oktober
WAAR: Eiland Terschelling
Het landelijk oecumenisch Inspiratiefestival op Terschelling wordt voor de vijfde keer georganiseerd en is bedoeld voor alle vrijwilligers in onze kerken. Het thema is deze keer 'Jutten'.
Zie ook bericht in deze *Elkkwartaal* op pagina 27.

De Vele Gezichten van Katharina

WANNEER: 24 oktober 2025 – 25 januari 2026
WAAR: Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam
'De Vele Gezichten van Katharina' toont naast het feitelijke verhaal dat we van Katharina kennen vooral hoe zij door vijf eeuwen heen werd gevormd: van 'verleidster' tot 'deugdzame predikantsvrouw', van 'romantische echtgenote' tot 'feministisch icoon'.

Meer informatie en tickets: www.luthermuseum.nl
Zie ook het artikel in deze *Elkkwartaal* op pagina 15.

Hervormingsdag 2025

WANNEER: Vrijdag 31 oktober, vanaf 19:30 uur
WAAR: Lutherse kerk, Nieuwe Oosterstraat 30-28, Leeuwarden.
Programma met theoloog, schrijver en theatermaker Kees van der Zwaard. In het voetspoor van Maarten Luther vertolkt Kees van der Zwaard zijn eigen bijbelbewerking. Wellicht duikt de grote Maarten ook nog op.

Om het nog vreugdevoller te vieren is er voor deze gelegenheid een speciaal Luther biertje.
Kosten: gratis entree met een vrijwillige bijdrage na afloop.

Vriendendag Stichting Vrienden van Hoekelum

WANNEER: Zaterdag 1 november van 13:30-17:30 uur
WAAR: Koetshuis Kasteel Hoekelum, Edeseweg 124, 6721 KE Bennekom
Programma: Presentatie door ds. Helena Nieminen: Klooster Anafora in Egypte en ikonen: een koptisch retraitsentrum, waar een grote kerk is gebouwd die volledig is beschilderd. Presentatie over '24 uur met Luther', bijeenkomst van 4 & 5 april 2025 op Hoekelum met speciale aandacht voor Dietrich Bonhoeffer.
Kosten: € 25,00 (inclusief diner voor donateurs), kosten bijwonen programma: € 7,50
Opgeven per e-mail: secretaris@vriendenvanhoekelum.nl

Lutheran Summer School Hamburg

TEKST: RACHEL WARDENAAR - BEELD: KINGA ZELLER

Van 14 tot 18 augustus vond de zesde Lutheran Summer School plaats, dit keer in Hamburg. Deze dagen is met name 'de Schepping' aan de orde geweest. Hoe gaan we met onze schepping om? Hoe denken we over onszelf als schepselen, en over God als schepper? En welke projecten zijn er in Hamburg, al dan niet van de kerk, om beter met schepping en schepselen om te gaan? Naast interessante lezingen en verdiepende workshops, hebben we in de 'Luther Garten' kunnen zien hoe op een stuk braakliggende grond een prachtige tuin is ontstaan, waar op een verantwoorde manier voedsel wordt verbouwd voor de buurt en waar projecten zijn voor kwetsbare mensen. Dit project inspireerde veel deelnemers. De dagelijkse vieringen waren ook in het thema Schepping. Niet alleen bracht

het samen vieren en zingen veel gemeenschapszin tot bloei, ze zorgden ook dit jaar weer voor nieuwe inspiratie. De zondagochtend mochten we samen vieren met een plaatselijke gemeente, waarbij onze deelnemer Bart Lip het orgel bespeelde en dominee Willy Metzger mee voorging in de dienst. Tijdens deze viering brachten wij, als deelnemers, ook enkele liederen ten gehore en kregen we een inspirerende

preek rondom ons thema. Deze editie was ook dit jaar weer een bron van inspiratie, gemeenschapszin, spiritualiteit en ook met fascinerende gesprekken en gezelligheid.

In het volgende nummer van Elkkwartaal komt een uitgebreid verslag door Rachel Wardenaar en schrijft dr. Kinga Zeller over de lezingen die ze gaf over het thema Schepping.

Vinden wat je niet zoekt...

Wat moeten dat onverwachte verrassingen worden op Terschelling: allemaal dingen en ervaringen die je zomaar vindt en niet echt gezocht hebt! Tijdens het Inspiratiefestival van 17-19 oktober zal dat dikwijls het geval zijn voor de vele honderden deelnemers. Vanuit Luthers Nederland werken we mee met een flinke groep vrijwilligers. Wij hebben natuurlijk al wel gezocht en gevonden, want er valt heel wat te organiseren. De Doopsgezinde Kerk op West-Terschelling is onze uitvalsbasis. We bieden een divers programma aan met workshops waar liederen gevonden (en gezongen) worden, waar kinderen een orgel bouwen en een koor vormen, waar je je eigen doop bezingt, waar je in gesprek gaat over liederen en tegelijkertijd aan tafel gaat. We vieren samen metten, morgengebed en vespers. Kerkmusici, voorgangers en vrijwilligers zorgen

samen voor een luthers geluid op het eiland.

En we willen nog meer zichtbaar zijn. Aan iedere lutherse gemeente in heel Nederland vragen we om 'schatten' beschikbaar te stellen. We zoeken pakjes en doosjes die met zorg en creativiteit samengesteld zijn, die iets herbergen wat waardevol is voor diegene of wat voor die lutherse gemeente van waarde is. Deze doosjes worden verzameld en nemen we mee naar Terschelling. We hebben heel veel schatten nodig. We willen volle kastjes neerzetten. We hebben al wel voor ogen hoe de doosjes eruit kunnen zien. Het voorbeeld staat op <https://struinkunst.nl/cadeaudoosjes-van-papier/>.

Een doosje is maximaal 15*15 cm. Je vult het met bijvoorbeeld iets dat je zelf maakt (een gehaakte vlinder, een lekker zeepje) of gevonden hebt (een

mooie steen, een schelp). Je mag er een boodschap bij schrijven, wij zorgen zelf dat er ook een begeleidend briefje bij komt met uitleg. Dat de inhoud je mag inspireren en je aanmoedigt te kiezen voor zelf koesteren, doorgeven of juist iets anders terug te stoppen wat zijn eigen weg verder vervolgt, bijvoorbeeld weer terug naar de lutherse gemeenten in Nederland. De doosjes kunnen we ophalen of jullie kunnen ze brengen. Maak via luthersjuten@gmail.com contact met Petra Lip (ELG Zwolle) of Mascha de Haan (ELG Den Haag). Er is vast een overdrachtsmoment te bedenken. We vertrekken uiterlijk 14 oktober naar Terschelling, dus voor die tijd moeten ze bij ons zijn. Aanmelden voor het festival kan nog via www.inspiratiefestival.nl

Mascha de Haan, mede namens Andreas Wöhle, Cathy van Beek, Margo Jonker en Petra Lip

Lutherbier en Katharinabock

Nu te bestellen

TEKST EN BEELD: ANDREAS WÖHLE

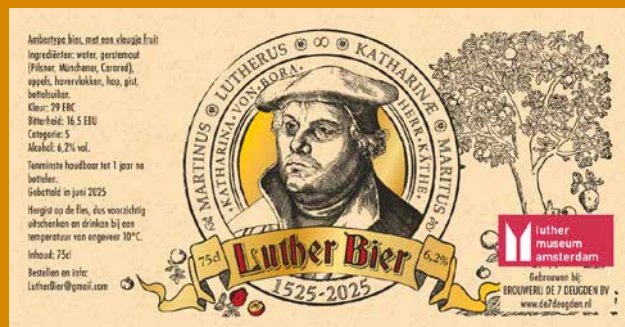
Op 13 juni was het 500 jaar geleden dat Martin Luther en Katharina von Bora in het huwelijk traden. Reden voor een tentoonstelling, van 24 oktober tot 25 januari 2026, in het Luther Museum Amsterdam over Katharina ('Herr Käthe' noemde Luther haar!).

Een mooie reden om dit te vieren met twee bijzondere bieren. Het vermaarde Lutherbier 'met een vleugje van appels' dat wij eerder al eens brouwden, en een zeer bijzonder Katharinabock. In die laatste (met heerlijk volle smaak) proeft u in de afgang een vleugje 'Elsbes'. Want, zo schreef Martin Luther in een brief in 1526 aan Johann Agricola: *"Daarom vraag ik je, ons meer van die kleine Elsessen te sturen, want Katharina eet ze gulzig op!"*

Het bier is inmiddels te bestellen en wordt op centrale lutherse plekken in het land bezorgd. Zelf proeven, of voor zomaar na een zondagsdienst of op Hervormingsdag? Een 12-pack kost € 27,50 (2 vormen: 6plus6 Luther en Katharina) of gehele 12-pack van een soort.

Losse flesjes (in afspraak met verdeelpunt): € 2,50.

Kadoverpakking: 6-pack (2x Lutherbier, 2x Katharinabock, 2 glazen met opdruk logo Lutherbier/Katharinabock) in katoenen draagtas met opdruk logo's: € 28,50.

Losse katoenen draagtas met opdruk logo's: € 3,00.

Bestellen kan via <https://luther-bier.nl>

De bestellingen worden vanaf 13 oktober geleverd.

IMPULS – 1

HERVORMINGSDAG

Impuls

Sinds een jaar brengt de Commissie Liturgie & Kerkmuziek de 'Impuls' uit, waarin per aflevering wordt stilgestaan bij een bepaalde zondag van het kerkelijk jaar.

De omvang is een A4 (of een bescheiden veelvoud daarvan). Inmiddels zijn drie exemplaren verschenen over de volgende onderwerpen:

1. Hervormingsdag
2. Doop van de Heer
3. Hemelvaart

In oktober verschijnt het volgende exemplaar.

Impuls is te vinden op <https://www.luthersinfo.nl/>

In *Elkkwartaal* zal in een volgende uitgave uitgebreid aandacht worden gegeven aan dit initiatief.

elkkwartaal

Niet of juist wel graag ontvangen?

Reageer altijd rechtstreeks naar de dienstenorganisatie Protestantse Kerk via abonnementen@protestantse-kerk.nl of (030) 880 18 80. Informatie over uw (lutherse) inschrijving in het ledenregister: vraag als eerste uw kerkenraad!